

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10003

A MAYSE MIT A SHTEKELE

Zina Rabinowitz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ת ד ר ש ש ע ש ו ל א ר ר מ ע ק ר ק ע

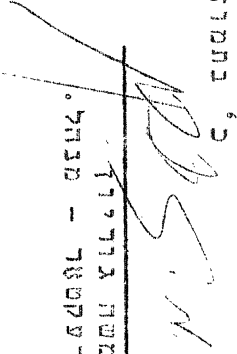
א מתנה פארן תלמיד שי לתמיד

מ.ב.ג. גרונד

צום סיום פון פאלקסול מיט די הארציקסטע ברכות: נצורף ברכותי בלבבית: נטירם תלמידים נוסד

ש ל ל ר ד ה צ ל ר ח ר "

טז יולי, 1972. כ' בתמוז תשל"ב.

משה גורדין
דירעקטאר - מנהל.

זײַנע ראַבינאַנאָוויטש

א מעשה
מיט א שמעקערע

ארויסגעגעבן דורך דער יידישער שול
אין מעקסיקע

1958

א מתנה פון די פריינד

מאיר בערגער

און

אברהם גוטווערג

(לכבוד זיינע אייניקלעך:

צירעלע, מרים און מרדכי

דובאוואָ; מאַניקאַ און דוד

שמואל גוטווערג)

א מעשה מיט א שמעקעלע

קאפיטל איינע

אין דער שטאָט פראַנקפורט, לעבן טייך מיינ, האָט גער-
לעבט מיט אַ סך יאָרן צוריק אין דער יידישער געגנט, אין
דער „יודענגאַסע“, אַ רייכער געשעפטסמאַן, מיטן נאָמען יעקב
גוטמאַן.

דער סוחר יעקב גוטמאַן איז געווען זייער אַ פרומער ייד.
ער האָט געהאַט זייער אַ גוט האַרץ און פלעגט געבן אַ סך
צדקה.

אויך דעם סוחרס פרוי איז געווען זייער אַ פרומע און זי
פלעגט געבן אַ סך נדבות.

די יידן פון דער „יודענגאַסע“ האָבן זייער ליב געהאַט און
געשעצט ר' יעקבן און זיין פרוי, ווייל זיי פלעגן געבן נדבות
פאַרן יתומים-הויז, פאַר די ישיבות, פאַר דער תלמוד-תורה
און פאַרן מושב זקנים.

יעקב גוטמאַן און זיין פרוי פלעגן אויך שיקן פיל נדבות
פאַר די בתי מדרשים און צו די רבנים אין שטאָט. אַלע פלעגן
בענטשן דעם גוטמאַרציקן סוחר און זיין פרוי.

איינ מאָל איז די באַרמהאַרציקע פרוי גוטמאַן פלוצלונג
זייער קראַנק געוואָרן. איר מאַן, יעקב גוטמאַן, האָט גערופן
איינ דאַקטער, אַ צווייטן, אַ דריטן. יעדער איינער פון די דאַק-
טוירים האָט געגעבן דער קראַנקער אַן אַנדער רפואה, יעדער

ז י נ א ר א ב י נ א ו ו י ט ש

איינער האָט אָנגערופן איר קראַנקהייט מיט אַן אַנדער נאָמען, אָבער דערפֿון איז איר נישט געוואָרן בעסער...

ר' יעקב גוטמאַן האָט געגעבן אַ סך צדקה פֿאַר יעדער אינסטיטוציע אין שטאָט. אין יעדער אינסטיטוציע האָט מען געבעטן גאָט פֿאַר דער חולה, זי זאָל געזונט ווערן. ר' יעקב האָט אין שול געזאָגט תפילות פֿאַר זיין ווייבס געזונט ווערן. ער האָט געבעטן גאָט בייטאָג און ביינאַכט, פֿאַרן דאוונען און נאַכן דאוונען און אין מיטן דאוונען.

אין מאָל ווען ר' יעקב האָט געטאָן תפילה פֿאַר זיין קראַנקער פֿרוי צווישן מנחה און מעריב, האָט ער געהערט פֿון די יידן אין שול, אַז עס איז געקומען קיין פֿראַנקפורט אַ משולה פֿון ירושלים, צו קלייבן נדבות פֿאַר די אינסטיטוציעס פֿון דער הייליקער שטאָט.

ווען יעקב גוטמאַן האָט דאָס דערהערט, האָט ער דער-וואַרט מיט גרויס אומגעדולד אויפֿן משולח.

נאָך דעם ווי דער משולח האָט דערציילט די שול-יידן וועגן ירושלים און אירע אינסטיטוציעס, האָט ר' יעקב אים אַוועק-גערופֿן אַן אַ זייט, אין אַ ווינקעלע וווּ קיינער האָט נישט גע-קאָנט הערן, וואָס ער רעדט, און ער האָט צו אים אַזוי געזאָגט: — גיב מיר אַ צעמל פֿון אַלע אינסטיטוציעס אין ירושלים,

ווייל איך וויל מנדב זיין פֿאַר יעדער איינער פֿון זיי. ווען דער משולח האָט אָנגעקוקט ר' יעקב גוטמאַנען מיט גרויס באַוונדערונג, ווי איינער וואָס פֿאַרשטייט נישט גענוי, וואָס דאָס מיינט, האָט דער סוחר צוגעגעבן:

— איך וואָלט וועלן, אַז יעדע אינסטיטוציע פֿון ירושלים זאָל באַקומען פֿון מיר אַ נדבה אין נאָמען פֿון מין פֿרוי, וועל-כע ליגט זייער קראַנק. די דאָקטוירים האָבן נאָך ביז איצט נישט אויסגעפֿונען מיט וואָס זי געזונט צו מאַכן...

דער משולח פֿון ירושלים האָט אויפֿגעשריבן אַ לאַנגן צעמל מיט אַלע נעמען פֿון די אינסטיטוציעס פֿון דער הייליקער שטאָט, און ר' יעקב גוטמאַן האָט אים געגעבן געלט מיט אַ ברייטער האַנט, פֿאַר יעדער איינער פֿון זיי. אָבער קיינער פֿון די שול-יידן האָט נישט געוואָסט דערפֿון, ווייל אַלע נדבות האָט ר' יעקב געגעבן אין געהיים, ווי עס איז געווען זיין שטייגער.

א מעשה מיט א שטעקעלע ...

נאך דעם ווי ער האט געהאט געגעבן גרויסע נדבות פאר אלע מוסדות אין ירושלים, איז דער סוחר שנעל ארויסגעגאנגען פון שול און זיך געלאזט גיין אהיים צו זיין קראנקער פרוי. דער סוחר האט געפרעגט אויפן געזונט פון זיין פרוי און געזאגט צו איר שטילערהייד:

— היינט אין אונט איז געקומען אין דער גרויסער שול א משולח פון ירושלים קלייבן נדבות ביי די יידן אין פראנק-פורט למכות דער הייליקער שטאט און אירע ארעמע יידן. איך האב געגעבן פאר אלע ישיבות, פאר אלע תלמוד תורה, פארן בית יתומים, פארן מושב זקנים. איך האב נישט פארפעלט קיין איין אינסטיטוציע...

— זייער גוט האסטו געטאן, מיין מאן, אבער...

— אבער וואס? מיין טייערע, — האט זיך געוונדערט דער סוחר. ער האט געוואוסט, אז זיין פרוי איז שטענדיק געווען צו-פרידן, ווען ער פלעגט טיילן צדקה. ער האט זיך אנגעבויגן צו זיין קראנקער פרוי, כדי צו הערן וואס זי מיינט מיט איר „אבער“. קען דאס זיין, אז זי זאל איצט נישט זיין צופרידן, וואס ער טיילט א סך צדקה?

— אבער — האט געענטפערט די פרוי מיט א שוואכער שטימע — פארוואס זאלסטו אליין נישט עולה זיין קיין ירושלים... אליין געבן דארט נדבות... מיט דינע אייגענע הענט, פארוואס זאלסטו נישט טאן תפילה טאקע אליין ביים כותל המערבי?...

— און דו, מיין טייערע? — האט זיך געוונדערט ר' יעקב גוטמאן.

— איך? — האט געזאגט די פרוי — איך וועל ווארטן אויף דיר און אויף דיין צוריקקער.

ר' יעקב גוטמאן האט זיך ארומגעדרייט אין זיין פרויס צימער אין גרויס אויפגענונג אהין און צוריק און נישט געוואוסט, וואס ער זאל ענטפערן דער קראנקער. ביי זיך אין הארצן האט ער געטראכט: „מיין פרוי איז אזוי קראנק. ווי קען איך איר איבערלאזן אויף אז' לאנגער צייט?“

אין יענע צייטן זיינען נאך נישט געפלוויגן קיין אערא-

זינא ראבינא וויטש

פלאנען, און די באן און די שיפן פלעגן זיך באוועגן גאנץ פאמעלעך...

— איך ווארט אויף דיין ענטפער, יעקב — האט געפא-
דערט די קראנקע פרוי.

ר' יעקב גוטמאן האט געקוקט אויף דער חולה מיט זארג
און האט געענטפערט מיט א ציטער אין זיין שטימע:

— אויב דו וועסט מיר צוזאגן, אז דו וועסט נישט זיין
אומעטיק די אלע טעג, וואס איך וועל זיין ווייט פון דער היים
און פון דיר, וועל איך טאן, ווי דו ווילסט. איך וועל עולה זיין
קיין ירושלים און וועל דאָרט טאן תפילה פארן כותל המערבי...
— און דו וועסט דאָרט געבן נאך נדבות, א חוץ די וואס
דו האסט געגעבן דעם משולח — האט געזאגט די קראנקע פרוי
קוקנדיק אויף איר מאן מיט אויגן, אין וועלכע עס האט זיך
צעפלאַקערט א נייע האפענונג — פאר אַרויס וואס שנעלער.
און זאל גאט דיך בענטשן אויף דיין לאנגן וועג און דו זאלסט
מצליח זיין!...

קאפיטל צוויי

אין יענער צייט, אין יאר 1868, איז אין ירושלים געווען
נאָר איין גוטער האַטעל, ווו עס האבן געקענט איינשטיין נאָר
רייכע געסט פון אויסלאַנד. דער האַטעל איז געווען האַלב-ליי-
דיק, ווען ר' יעקב גוטמאן איז געקומען אַהין, ווייל ווינטער-
צייט פלעגן נישט קומען קיין געסט פון חוץ לאָרץ.

אין אלע עקן שטאַט האַט מען זיך באַלד דערוואַסט וועגן
דעם אַנקום פון דעם גרויסן גביר פון פראַנקפורט אס-מיין. עס
האַט זיך באַלד פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אז דער רייכער סוחר
פון חוץ לאָרץ גיט צדקה מיט אַ ברייטער האַנט פאַר אלע
מוסדות פון ירושלים און זאָגט נישט אַפּ קיינעם, וואָס קומט
בעטן נדבות.

יעדן טאָג פלעגן קומען צום גביר פון פראַנקפורט נדבה-
זוכערס פון אלע עקן שטאַט: איינער האַט געבעטן געלט פאַר
דער ישיבה און אירע בחורים, וואָס זיצן און לערנען דאָרט
טאָג און נאַכט. אַ צווייטער — פאַרן מושב זקנים, וואָס ליידט
פון גרויס דחקות. אַ דריטער האַט געבעטן געלט פאַר די אַרץ-

א מ ע ש ה מ י ט א ש ט ע ק י ד . . .

מע יתומים און זייער אַנשטאַלמ. אַ פּערטער פּאַר דער תּלמוד תּורה. אַ פּינפּטער — פּאַר די שולן, וווּ עס זיצן ביימאַג און ביינאַכט יידן און לערנען משניות און גמראַ...
ר' יעקב גומטאַן האָט קיינעם נישט אָפּגעזאַגט. יעדן איי-

נעם האָט ער געגעבן צדקה מיט דער ברייטער האַנט. קיינעם האָט ער נישט געלאָזט אַרויסגיין פון זיין האַטעל-צימער מיט ליידיקע הענט...
די קלאַנגען וועגן דעם גומהאַרציקן גביר זיינען דערגאַנ-

גען צו אַ סופּר, וועלכער פּלעגט זיצן גאַנצענע טעג מיט זיינע קינדער און שרייבן ספּר-תּורות.
איז אַוועק דער סופּר אין האַטעל אַריין צום גביר בעטן,

ער זאָל ביי אים קויפּן אַ ספּר תּורה. ווען דער סופּר איז גע- קומען אין האַטעל, האָט ער געזען, אַז ביי דער טיר פון גבירס צימער שטייט אַ משרת און פּרעגט יעדן איינעם, פּאַר וועלכער אינסטיטוציע ער קומט בעטן נדבות.
האַט דער קלוגער סופּר אַ קלער געמאַן: „אויב איך וועל-

זאַגן דעם משרת דעם אמת, וועט ער מיך זיכער נישט אַריי- לאָזן צום גביר פון פּראַנקפורט אַם מיין...“
ווען דער טיר-הימער האָט אים געפּרעגט, אין וועמענס נאַמען ער קומט בעטן צדקה, האָט דער סופּר געזאַגט מיט אַ געהיימנישפּולער שטימע:

— דאַס איז אַ גרויסער סוד, און איך האָב צוגעזאַגט, אַז איך וועל דעם סוד אַנטפּלעקן נאָר פּאַר ר' יעקב גומטאַן פון פּראַנקפורט אַם מיין...
דער משרת האַט געגלייבט דעם סופּר און האָט פּאַר אים געעפּנט די טיר פון דעם גבירס צימער.

ווען ר' יעקב גומטאַן האָט דערזען דעם גאַסט, האָט ער זיך באַלד אויפּגעהייבן פון זיין שטול, ווי זיין שטייגער איז געווען, אויסגעשטרעקט צו אים זיין האַנט, געגעבן אים אַ „שלום עליכם“, אַוועקגעזעצט אויף אַ שטול און גענומען אין זיין האַנט זיין פּנקסל כדי צו פּאַרשרייבן דעם נאַמען פון גאַסט און דעם נאַמען פון דעם מוסד, פּאַר וועלכן ער איז געקומען בעטן צדקה. דער גביר האָט גענומען אין האַנט אַריין זיין פּען כדי צו שרייבן, וואָס דער סופּר וועט אים זאַגן, אַבער דער

זינא ראבינא וויטש

סופר האָט געשוויגן און נישט אַרויסגערעדט קיין איין וואָרט
פון גרויס אויפֿרעגונג...

דער גביר האָט עס באַמערקט און האָט אים געמונטערט,
זאָגנדיק צו אים:

— אַפילו אויב דער מוסד, פאַר וועלכן דו ביסט געקומען
ביי מיר בעטן צדקה איז גאַר אַ קליינער, זיי נישט געפאַלן
ביי זיך! איך גיב צדקה פאַר יעדן מוסד פון דער הייליקער
שטאַט, סיי פאַר אַ גרויסן און סיי פאַר גאַר אַ קליינעם...

— אַבער איך בין נישט געקומען בעטן קיין צדקה פאַר
אַ מוסד — האָט קוים געענטפערט דער פאַרשעמטער סופר --
איך בין אַ סופר. איך און מיינע קינדער. מיר שרייבן ספר-
תורות צום פאַרקויפן צו די עולי רגל, וועלכע קומען קיין ירו-
שלים פון חוץ לאַרץ. אַבער איצט, ווינטער, זיינען נישטאָ קיין
טוריסטן, נישטאָ קיין עולי רגל... זיי קומען נאָר פאַר פסח,
פאַר שבועות אָדער פאַר די ימים נוראים. עס איז נאָך לאַנג
צו וואַרטן אויף פסח, עס איז נאָך ווינטער. עס איז קאַלט ביל
אונדז און עסן דאַרף מען און קיין געלט איז נישטאָ! בין איך
געקומען צו אייך פרעגן, צי איר וואָלט נישט געקויפט ביי מיר
אַ ספר תורה...

— אין אונדזער שטאַט פראַנקפורט זיינען דאָ אַ סך ספר
תורות אין די שולן — האָט געענטפערט ר' יעקב גוטמאַן —
אַבער אַ ספר תורה פון ירושלים בין איך גרייט צו יעדער צייט
צו קויפן. וווּ איז אייער ספר תורה?

— איך האָב עטלעכע ספר תורות — האָט זיך דערפרייט
דער אַרעמער סופר — איך האָב נישט געוואוסט, וועלכע פון זיי
ברענגען צו אייך, ווייל נישט איך אליין שרייב זיי. עס שרייבן
אויך מיינע יינגלעך. פרעגט זיך אָן ביי אונדזערע איינוווינער
פון ירושלים, וועלן זיי אייך זאָגן, אַז עס זיינען נישט פאַראַן
קיין בעסערע סופרים ווי מיינע קינדער... יעדער איינער האָט
זיין כתב. יעדער איינער שרייבט מיט זיין אייגענער קונסט
די הייליקע אותיות. איך וועל לויפן אַהיים און ברענגען עמט
לעכע ספר-תורות, כדי איר זאָלט קענען אויסקלייבן.

— אויסקלייבן? — האָט זיך געוונדערט דער גביר פון
פראַנקפורט.

א מעשה מיט א שטעקעלע . . .

— יא, עס איז פאראן פון וואס אויסצוקלייבן, ר' יעקב גוממאן! יעדער איינער פון מיינע קינדער האט זיין טאלאנט, און דעריבער איז יעדע ספר תורה אנדערש...

— אויב אזוי — האט געענטפערט ר' יעקב גוממאן — וועל איך קומען צו אייך אהיים און דארט אויסקלייבן א ספר תורה. און אגב וועל איך שוין זען דארט מיט מיינע אויגן, ווי אזוי קינדער שרייבן א ספר תורה. איך האב נאך נישט געזען קיין קינדער סופרים.

א פריילעכער ביז גאר האט דער ארעמער סופר פארלאזט דעם גבירס צימער. ער איז נישט געגאנגען אהיים. ער איז געלאפן און אלע וויילע איז ער אונטערגעשפרונגען פון פרייד און דערביי האט ער אונטערגעזונגען אלערליי ניגונים און תפילות. אפילו ווען ער איז אריינגעקומען צו זיך אהיים, האט ער נישט אויפגעהערט צו זינגען. ווען דעם סופרס קינדער האבן דערזען זייער פאטער, האבן זיי זיך אזוי געוונדערט, אז זיי האבן אויפגעהערט צו שרייבן, ווייל זיי האבן אים נאך קיינ-מאל נישט געזען אין אזא פריילעכן געמיט.

— וואס קוקט איר אזוי אויף מיר? — האט דער סופר פראכירט מאכן אן אנשמעל, אז ער איז זייער אין כעס אויף זיי — וואס האט איר דערזען אויף מיר? זיינען, הלילה, אויס-געוואקסן ביי מיר הערנער פון אינדערפרי, פון זינט איך האב פארלאזט דאס הויז?

אבער לאנג האט דער סופר נישט געקענט מאכן דעם אן-שמעל, ווייל זיין פרייד איז געווען גרויס און ער האט זיך צע-לאכט אויף א קול.

זיין לאכן האט נאך מער דערשראקן זיינע קינדער, ווייל זיי האבן נאך קיינמאל נישט געהערט זייער ארעמען פאטער לאכן. זעענדיק, אז זיין געלעכטער שרעקט נאך מער די קינדער, האט דער סופר אויפגעהערט צו לאכן און געזאגט צו זיין פא-וונדערטער משפחה:

— א נס האט געמאן מיט מיר דער אייבערשטער. ער האט מיר צוגעשיקט א קונה אויף א ספר תורה אין סאמע ווינטער, ווען עס זיינען נישטא קיין עולי רגל אין ירושלים. דער אייבערשטער האט מיר אריינגעגעבן א געדאנק, אז איך

זינא ראבינא וויטש

זאל גיין צום גרויסן גביר פון פראנקפורט און אים פארלייגן, אז ער זאל ביי מיר קויפן א ספר תורה... און ער האט צוגע-זאגט צו קויפן — האט מיט גרויס פרייד אויסגעשריען דער סופר. — ער וועט אליין קומען צו אונדז אין הויז אויסקלייבן די ספר תורה... דעריבער, חברה, געדענקט! ווען ער וועט קר-מען, זאלט איר ווייטער אנגיין מיט אייער ארבעט, גלייך ווי ער וואלט דא נישט געווען. פארשטאנען? ווייל עס האט מיט אייך גארנישט צו טאן! פארשטאנען?

קאפיטל דריי

דעם סופרס קינדער האבן גוט פארשטאנען, וואס זייער פאטער מיינט און האבן ניט געטראכט וועגן דעם קיין סך. אבער דער מוזשינעק איז געווען קליגער פון זיינע ברידער. ער האט לאנג געטראכט וועגן זיין פאטערס אנזאג און האט צו זיך גערעדט אין זיינע געדאנקען אזוי:

„דער רייכער סוחר פון פראנקפורט טיילט נדבות פאר יעדן מוסד. ער גיט א נדבה יעדן איינעם, וואס שטרעקט נאך אויס זיין האנט צו אים... וואלט נישט געווען א יושר, אז ער זאל אויך מיר געבן א שטיקל מתנה, עטלעכע פרוטות?“

און ער האט ווייטער געטראכט אין זיך:

„אבער עס שטייט מיר נישט אן אויסצושטרעקן א האנט צום גביר, ווי עס שטרעקן אויס זייערע הענט די בעטלע-ים, וואס שטייען ארום כותל המערבי. דאס וועל איך קיינמאל ניט טאן! איך וועל אויך נישט בעטן קיין נדבה, ווי דאס טוען די בלינדע וואס שטייען ביים ראג גאס! דאס אויך נישט. אבער ווען איך וואלט געקענט דערלאנגען דעם גביר עפעס אן א-דענק פון ירושלים, וואלט איך זיכער באקומען פון אים א פאר מטבעות. אבער וואס קען איך אים געבן אלס מתנה, אלס א-דענק פון ירושלים?“

א גאנצן טאג האט דער מוזשינעק, בעתן שרייבן זיין ספר תורה, נישט אויפגעהערט צו טראכטן וועגן אן אנדענק פארן גביר. ווען ער האט געענדיקט זיין ארבעט, איז דאס יינגל ניט געגאנגען זיך שפילן מיט זיינע חברים, ווי יעדן אונט אין דער זעלבער צייט. דער געדאנק ווי אזוי ער וואלט געקאנט בא-

א מ ע ש ה מ י ט א ש ט ע ק ע ל ע . . .

קומען פון דעם גביר א פאר פרומות, האט אים אזוי באשעפֿ-
טיקט, אז ער האט געוואַלט בלייבן אליין — אפשר וועט זיך
דאך אים איינגעבן אויסצומראַכטן עפעס?

איז דעם סופרס מוזשינעק געשטאַנען צווישן די איילבירטן-
ביימער, וואָס זיינען געוואַקסן אין זיין פּאַטערס הייפל, און גע-
האַלטן אין איין קלערן:

„ווען עס וואַלט געווען האַרבסט-צייט און די איילבירטן
וואַלט געווען רייף, וואַלט איך אָנגעקליבן אַ שייטעלע גרויסע
איילבירטן און וואַלט געגעבן דעם גביר אַ מתנה. אָבער גיט
מען דען איינעם, וואָס קומט פון הויז לאַרץ אזא אַנדענק?“ —
האַט ער אליין געלאַכט פון זיין געדאַנק. — „אן אַנדענק איז
דאך אַ זאַך וואָס אַ מענטש קען מיטנעמען מיט זיך אין זיין
וואַלדע אין דעם לאַנד ווהיין ער פאַרט צוריק פון ירושלים.
אָבער נישט קיין שייטעלע מיט איילבירטן“...

אזוי טראַכטנדיק האַט דאָס יינגל אָפּגעבראַכן אַ צוויי-
געלע פון בוים. ווי שמענדיק האַט ער אַרויסגענומען זיין מע-
סערל פון קעשענע און אָנגעפאַנגען צו שיילן דאָס צווייגעלע.
ער האַט עס געשיילט און געשיילט, ביז וואַנען אין זיינע
הענט איז געבליבן אַ ווייס שמעקעלע.

„אויב איך וועל אויסשניצן אויף דעם דאָזיקן שמעקעלע
דאָס וואָרט „ירושלים“ — האַט דאָס יינגל אַ קלער געטאַן —
וועט עס זיין אַ גוטער אַנדענק פאַרן גביר און ער וועט מיר
זיכער געבן אַ פרומה אַדער צוויי, ווען איך וועל דאָס אים
דערלאַנגען“.

אָבער אין דער מינוט איז אים געקומען אַן אַנדער גע-
דאַנק אויפן זינען:

„פאַרוואָס נאָר דאָס וואָרט ירושלים? פאַרוואָס נישט אויס-
שניצן אויפן שמעקעלע אַ גאַנצן פּסוק? אין אזא פּאַל וועט
דער גביר מיר זיכער געבן עפעס פאַר אזא אַנדענק“...

„אָבער וועלכן פּסוק? אין דער תורה זיינען דאך פאַראַן
אזוי פיל פּסוקים. וועלכער פּסוק וואַלט זיך געפאַסט אַמבעסטן
פאַרן גביר?“

דעם סופרס יינגל האַט איבערגעהזרט איין פּסוק נאָכן
אַנדערן פון די פּסוקים, וואָס ער האַט געדענקט אויסנווייניק.

זינא ראבינא וויט ש

קיין איינעם האט ער אבער נישט געקענט צופאסן צום גביר, וואס איז געקומען קיין ירושלים פון פראנקפורט אס מיין צו געבן צדקה אין דער הייליקער שטאט.

פלוצלונג האט זיך דעם סופרס יינגל דערמאנט אן דעם פסוק, וואס ער האט ערשט היינט געשריבן אין דער ספר תורה, אין ספר ויקרא. עמלעכע מאל האט ער איבערגעחזרט דעם פסוק. „יא, דער דאזיקער פסוק פאסט זיך זייער צום גביר“ — האט ער באשלאסן — „דער גביר איז געקומען אין לאנד אריין און האלט אין איין פארזייען נדבות... יא! דאס איז דער פסוק, וואס ער וועט אויסשניצן אויף זיין שטעקעלע — „וכי תבואו אל הארץ ונטעתם!“ — ווען איר וועט קומען אין לאנד אריין, זאלט איר פלאנצן!“

און דעם סופרס יינגל האט אריינגעשניטן זיין מעסערל אין האלדז פון צווייגעלע. עס האט זיך אויסגעדוכט דעם יינגל, אז אפילו דעם צווייגעלע געפעלט דער פסוק, וואס ער האט אויסגעקליבן. דאס צווייגעלע איז געלעגן ביי אים אויף די קני רואיק, בעת ער האט אויסגעשניצט איין אות נאכן צווייטן... די אותיות זיינען ארויס אזוי שיין, אז דאס יינגל האט פון גרויס פרייד און צופרידנקייט א קוש געטאן דאס שטעקעלע.

עמלעכע מאל האט ער איבערגעלייענט דעם פסוק. עטלעכע מאל האט ער געטראכט, אז קיין אנדער פסוק פאסט זיך נישט אזוי צום גביר, ווי דער וואס ער האט אויסגעשניצט. דאן האט ער אריינגערוקט דאס שטעקעלע צו זיך אונטערן העמד, און ווען עס איז געווארן גאנץ פינצטער, האט ער זיך אומגעקערט אהיים.

קאפיטל פיר

ווי באהאלט מען דאס שטעקעלע ביז מארגן? ביז וואס נען דער גביר וועט קומען אויסקלייבן א ספר תורה? — האט געטראכט דעם סופרס מוזשינעק דעם גאנצן אונט.

„זאל איך אפשר באהאלטן דאס שטעקעלע מיט אויסגעשניצטן פסוק אונטער מיין קישן? אבער וואס וועט זיין, אויב מיין ברודער, מיט וועמען איך טייל מיין געלעגער, וועט ביי-

א מ ע ש ה מ י ט א ש מ ע ק ע ל ע . . .

נאכט אין שלאָף אַרונטערשטופן זיין האַנט און דערפילן דאָס
שמעקעלע?"

"ניין, דאָס איז נישט קיין זיכערער פלאַץ פאַרן שמעקעלע
— האָט ער באַשלאָסן — און זאָל איך אפשר זיצן אַ גאַנצע
נאכט?" — האָט ער ווידער אַ קלער געטאָן — אָבער כּאלד האָט
ער זיך געכאַפּט, אז אַזא מיין אויפירונג וועט זיכער אַרויסרופן
פּראַגעס און פאַרדאַכט ביי זיינע מאַטע-מאַמע, און דאָן וועט
זיך אַרויסווייזן זיין סוד, זיין שמעקעלע, און פון דעם טרוים
צו באַקומען פון דעם גביר אַ פאַר פּרוּטות וועט גאַרנישט
אַרויסקומען...

"אָבער וווּ דען זאָל איך באַהאַלטן מיין שמעקעלע?" —
האָט דאָס יינגל אַ קלער געטאָן, איידער זיינע עלטערן האָבן
געוואָלט אויסלעשן דאָס ליכט אין הויז. ערשט דאָן האָט זיך
דאָס יינגל פּלוצלונג אויפּגעהויבן פון זיין אַרט, אַרויסגעלאָפּן
אין הויף אַרויס און אַריינגעשטופט דאָס שמעקעלע אין אַ
קופּע פון אַלטע זאַכן, וואָס זיינען געלעגן אין אַ ווייטן ווינקל
פון הויף.

"קינער וועט נישט גיין צו דער קופּע אַלטע שמאַמעס
אין מיטן נאכט" — האָט ער געטראַכט און איז געגאַנגען
שלאָפּן.

אָבער עס האָט זיך אים נישט געשלאָפּן אין יענער נאכט.
אלע וויילע האָט דאָס יינגל אויפּגעוועקט אַן אַנדער געדאַנק.
עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אז אַ שטימע רייצט זיך מיט
אים און זאָגט צו אים: "פאַרוואָס האַסטו איבערגעלאָזן דיין
שמעקעלע אין דרויסן, אין דער קופּע אַלטע זאַכן? טוט מען
אַזוי מיט אַ זאַך, וואָס מען וויל שענקען אַלס אַן אַנדענק פון
ירושלים?"

דאָס יינגל, גערייצט פון דער דאָזיקער שטימע, האָט גע-
וואָלט אויפשטיין און גיין אַ קוק טאָן, צי קיינער האָט נישט
באַמערקט זיין שמעקעלע, אָבער די מורא, טאַמער וועלן זיי-
נע עלטערן דערהערן בעת ער וועט עפענען די טיר, האָט אים
געהאַלטן אויף זיין געלעגער. ענדלעך איז אַריבער די לאַנגע
נאכט. ווי נאָר עס איז געוואָרן ליכטיק, האָט דאָס יינגל זיך
אַרויסגעכאַפּט אין דרויסן, איז צוגעלאָפּן צו דער קופּע אַלטע

זינא ר א ב י נ א ו ו י ט ש

שמאמעס, ארויסגעכאפט פון דארט זיין שמעקעלע און עס אריינגערוקט אויף שנעל צו זיך אונטער זיינע קליידער.

מיטן שמעקעלע ביים קערפער האט ער געשריבן א גאנצן פרימארגן. ער האט נישט געוואלט עסן, נישט טרינקען. קיין זאך איז אים נישט אנגעגאנגען, ווייל גרויס איז געווען זיין שרעק, טאמער רירט זיך צו עמיצער צו זיין פלייצע און דער-פילט אויף איר דאס שמעקעלע...

ענדלעך האט זיך דערהערט א קלאפ אין טיר פון דעם סופרס הייזקע. דער סופר האט א ווונק געגעבן זיינע קינדער, זיי זאלן בלייבן זיצן איבער זייער פארמעט, און איז געלאפן עפענען די טיר פארן גביר פון פראנקפורט. דעם סופרס קינדער האבן נישט ארונטערגעלאזט קיין אויג פון דעם פארמעט, אויף וועלכן זיי האבן געשריבן, און געמאכט דעם אנשמעל גלייך ווי עס גייט זיי גארנישט אן דער חשובער גאסט פון חוץ לארץ. דער גאסט האט באטראכט יעדנס ארבעט, אויסגעקליבן איינע פון די פארטיקע ספרי תורות און איז ארויסגעגאנגען אין דער באגלייטונג פון סופר.

אין א מינוט ארום האט זיך דער סופר אומגעקערט מיט א פולער זשמעניע געלט. ווען זיינע ווייב און קינדער האבן דערזען אזא גרויסן אוצר, איז די פרייד אין דעם הויז געווען אזוי גרויס, אז אלע האבן אים ארומגערינגלט און אנגעהייבן צו טאנצן און שפרינגען צוזאמען מיטן סופר.

אויף דעם מאמענט האט געווארט דער סופרס מוזשינעק. ער האט דערפילט, אז אלע זיינען פארנומען מיטן אוצר, וואס דער גביר האט איבערגעלאזט זיין פאטער, און ער האט זיך ארויסגעכאפט פון הויז. מיט זיינע דארע פיסלעך האט דעם סופרס מוזשינעק שנעל אנגעיאגט דעם גביר פון פראנקפורט.

— אדון! — אדון! — האט ער קוים אויסגערופן — א מתנה... אן אנדענק פון ירושלים האב איך פאר אייך.

— פון דיין פאטער? — האט זיך געוונדערט ר' יעקב גוטמאן.

— פון מיר... נישט פון מיין פאטער, נאר פון מיר. פאר אייך... אייך אליין... מיט טיינע הענט אויסגעשניצט, פאר אייך.

א מעשה מיט א שמעקעלע...

דער גביר האָט באַקומט דאָס שמעקעלע, איבערגעלייענט דעם פסוק און אַ פרעג געטאָן:

— אויך דעם פסוק האָסטו אליין אויסגעקליבן? אַבער פאַר-וואָס האָסטו אויפגעקליבן גראַד דעם דאָזיקן פסוק?

— ווייל דער דאָזיקער פסוק פאַסט זיך זייער צו אייך, הער! — פאַרוואָס מיינסטו אזוי?

— פאַרוואָס? ווייל מען רעדט וועגן אייך אין גאַנץ ירו-שלים, אַז איר זענט געקומען און האָט פאַרפלאַנצט אַ סך גד-בות. אַ נדבה, מיין הער, איז ווי אַ פלאַנצונג... עס וועט פון איר אויסוואַקסן אַ טובה פאַר ירושלים...

— נישט אומזיסט זאָגט מען, אַז די קינדער פון ירושלים זיינען די קליגסטע אויף דער וועלט — האָט געזאָגט דער גביר פון פראַנקפורט, נאָך אַלץ באַקונדיק דאָס שמעקעלע און די אויסגעשניצטע אותיות פון דעם פסוק.

נישט אַרונטערנעמענדיק די אויגן פון די שיינע אותיות האָט ר' יעקב אַרונטערגעלאָזט זיין האַנט אין קעשענע, אַרויס-גענומען פון דאָרט צוויי גאַלדענע מטבעות און זיי דערלאַנגט דעם סופרס מוזשינקע.

— גאָט זאָל אייך בענטשן, הער! שמענדיק אייך בענטשן! — האָט קיים אַרויסגערעדט דאָס יינגל און איז אַנטלאָפן.

ר' יעקב גוממאן האָט אַ שמיכל געטאָן צו זיך, נאָכאַמאָל זיך איינגעקוקט אויפן שמעקעלע און אויף די שיינ געשניצטע אותיות און עס באַהאַלטן אין דער זעלבער וואַלזע, וווּ ער האָט באַהאַלטן די ספר תורה, וואָס ער האָט געקויפט ביים סופר.

די גאַנצע צייט פון דער נסיעה אהיים קיין פראַנקפורט האָט דער גביר נישט אויפגעהערט צו טראַכטן וועגן דעם שמעקעלע און וועגן דעם פסוק, וואָס דאָס יינגל האָט געפונען פאַר פאַסיק אויסצושניצן פאַר אים.

וואָס מער ר' יעקב האָט זיך דערנענטערט צו זיין היים, אַלץ מער האָט ער געטראַכט וועגן דעם יינגלס ברכה, מיט וועלכער ער האָט אים געבענטשט, ווען ער האָט באַקומען פון אים די צוויי גאַלדענע מטבעות.

„אפשר וועט דער אייבערשטער זיך צוהערן צום יינגלס

ז י נ א ר א ב י נ א ו ו י ט ש

ברכה און וועט צושיקן א רפואה צו מיין קראַנקער פרוי, וואָס
האַט מיר געשיקט תפילה מאַן קיין ירושלים און געבן צדקה
אין איר נאָמען"...

דער געדאַנק וועגן זיין קראַנקער פרוי האָט אים נישט
געלאָזט רוען.

„וואָרט זי אויף מיר, ווי זי האָט מיר צוגעזאָגט? איז איר
לאַגע געוואָרן כאַטש אַביסל בעסער, ווי זי איז געווען, איידער
איך בין אַרויסגעפאַרן פון דער היים?"

מיט אַ צימער אין האַרצן האָט ר' יעקב אָנגעקלונגען אין
דער טיר פון זיין הויז... שלעכטע און טרויעריקע געדאַנקען
זיינען פאַרכייגעלאָפן ביי אים אין קאַפּ, ביז מען האָט אים
געעפנט די טיר... אָבער ווי דערשטוינט איז ער געוואָרן, ווען
ער איז אַריינגעקומען אין פאַדערשטן צימער. דאָס צימער איז
געווען פול מיט געסמ. אַלע זיינען געווען אויסגעפוצט און
פריילעך, אָבער פריילעכער פון אַלעמען האָט אויסגעזען אַ פרוי
אין אַ בלויען זיידענעם קלייד. די פרוי האָט פון ווייטנס אויס-
גערופן צו אים מיט אַ זיסער שטימע:

— געבענטשט זאל זיין דיין צוריקער אַהיים, יעקב!

ערשט דאן האָט זיך ר' יעקב גוטמאַן אָנגעשטויסן, אַז די
שיינע געזונט-אויסזענדיקע פרוי איז זיין אייגענע ווייב. ער
האַט זיך שיעור נישט צעוויינט פאַר פרייד, אָבער ער האָט
נישט געוואָלט דערמאַנען זיין ווייב, אַז זי איז געווען אַזוי
קראַנק ערשט מיט אַ שטיקל צייט צוריק, אַז די דאָקטוירים
האַבן נישט געוואָסט ווי אַזוי און מיט וועלכע מיטלען זי צו
אויסהיילן.

האַט ר' יעקב בלויז איינגעלאָדן אַלע געסמ אין עסצימער
אַריין צו מאַכן דאָרט אַ „לחיים" לכבוד זיין צוריקקערן זיך
בשלום אַהיים פון דער לאַנגער נסיעה.

בעת דעם „לחיים" האָט ער געוויזן אַלע געסמ די זאַכן,
וואָס ער האָט איינגעהאַנדלט אין דער הייליקער שטאַט. צום
סוף האָט ער זיי געוויזן דאָס שמעקעלע, וואָס דעם סופּרס
יינגל האָט פאַר אים אויפגעשניצט.

ווען אַלע געסמ האָבן זיך איינגעקוקט אין די שייַן-גע-

א מעשה מיט א שטעקעלע...

שניצטע אותיות, האָט ער געזאָגט ווי איינער וואָס רעדט צו זיך אליין:

— דאָס יינגל אליין האָט פאַר מיר אויסגעקליבן דעם פּסוק... און מיך געבענטשט... ווי אַ דערוואַקסענער מענטש מיך געבענטשט... און מיר דוכט זיך, אַז דער אייבערשטער האָט זיך צוגעהערט צו זיין ברכה — האָט ער פאַרענדיקט קוקנדיק אויף זיין געזונט-געוואָרענער פרוי.

ר' יעקב פריד איז געווען אַזוי גרויס, אַז ער האָט גע- בעטן זיין פרוי, אַז זי זאָל מאַכן אַזאַ גרויסן מאַלצייט, אַז אַלע איינוווינער פון דער „יודענגאַסע“, סיי די אַרעמע, סיי די ריי- כע, סיי די רבנים און סיי די געלערנטע יידן און זייערע תל- מידים זאָלן זיין אַנוועזנד ביים יום-טוב. און כדי זיין ווייב זאָל זיך נישט אַנשמויסן, אַז ער מאַכט דעם יום טוב צוליב איר גע- זונט-ווערן, האָט ער צוגעגעבן:

— ווען אַ ייד פאַרט אַריבער דעם גרויסן ים, דאַרף ער בענטשן גומל זיבן מאַל. איך בין דאָך אַריבערגעפאַרן דעם ים בשלום צוויי מאַל, אויפן וועג קיין ירושלים און צוריק, וויל איך דאַנקען גאָט מיט אַ גרויסן יום טוב און מיט אַ סך צדקה... ביי דער פייערונג האָט מען גערעדט וועגן תורה און וועגן ירושלים. ווען מען האָט באַקוקט דאָס שטעקעלע, וואָס ר' יעקב גוטמאַן האָט געוויזן, האָבן אַלע געטט געלויבט דעם סופרם יינגל, וואָס ער האָט אויסגעקליבן מיט חכמה אַזאַ פּסוק און וואָס ער האָט אים אויסגעשניצט מיט אַזוי פיל מאַלאַנט אויפן איילבירט-צווייגעלע...

קאַפיטל פינף

לאַנג האָט מען גערעדט אויף דער יודענגאַסע אין פראַנק- פורט וועגן דעם יום טוב און וועגן אַלע זאַכן, וואָס דער גביר, ר' יעקב גוטמאַן, האָט געבראַכט פון ירושלים. לאַנג, לאַנג האָבן אַלע אַרעמעלייט געבענטשט ר' יעקב גוטמאַנען פאַר דער צד- קה, וואָס ער האָט אויסגעטוילט אין געהיים פאַרן יום טוב און נאָך דעם יום טוב. אַרעם און רייך האָבן צוגעוונטשן ר'

ז י נ א ר א ב י נ א ו ר י מ ש

יעקב גוטמאנען און זיין פרוי, אז זיי זאלן קיינמאל מער קיין צרות נישט האָבן אויף זייער גאנצן לעבן.

די אלע ווונטשן זיינען מאַקע מקויים געוואָרן און אַ שטיקל צייט האָבן מאַן און פרוי, נאָך ר' יעקבס צוריקקער פון ירושלים, געלעבט גליקלעך.

אַבער פלוצלונג איז אויסגעבראָכן אַ קריג צווישן דייטש-לאַנד און פראַנקרייך, און די גוטמאָנס האָבן שוין צו יענער צייט געהאַט אַ דערוואַקסענעם זון. די זאַרג, מאַמער וועט דער דייטש רופן זיין איין און איינציקן זון אין דער אַרמיי, האָט זייער באַאומרוואיקט ר' יעקב גוטמאָנען. ער האָט זיך געהיבט פון זיין פרוי, זי זאל נישט וויסן וועגן זיינע אומעטיקע גע-דאַנקען. ווען ער פלעגט קומען אין שול, פלעגט ער זיך צוהערן מיט אַ צימער אין האַרצן צו דעם, וואָס די יידן פון שטאָט האָבן גערעדט וועגן דער מלחמה און וועגן דעם צי מען וועט רופן יידן אין דער אַרמיי. טייל יידן זיינען געווען זיכער, אז דער דייטש וועט נישט רופן די יידישע בחורים אין קריג.

— ערשט צוריק מיט קאַרגע פיר יאָר האָבן מיר באַקומען בירגער רעכט. אין יאָר 1864. קען דעריבער נישט זיין, אז דער דייטש זאל שוין רופן אונדזערע זין — האָבן יידן גערעדט צווישן זיך.

— קען דען זיין, אז דער דייטש זאל זיי אַנפאַרטויען זיך צו שלאָגן מיטן פראַנצויז? ערשט דאָ נישט לאַנג זיינען מיר געווען ווי שקלאַפן, האָבן נישט געמאַרט וווינען אין אַן אַנ-שמענדיקער דירה, נישט געמאַרט עפענען אַ גרויס געשעפט, געלעבט אין אַ געמאַ, וווּ דער דייטש פלעגט פאַרשליסן די טויערן אויף ביינאַכט און נישט אַרויסלאָזן אונדז פון דאַרט אין די זונטיק-מעג און אין די קריסטלעכע חגאות. און איצט — שוין וועט ער שיקן אונדזערע קינדער, אז זיי זאלן זיך שלאָגן פאַר אים? ניין! ניין! עס קען נישט זיין!

אַבער אין איין שיינעם מאָג האָבן אלע יידן פון פראַנק-פורט באַקומען „איינלאַדונגען“ אַנצושליסן זיך אַן דער דייט-שער אַרמיי און גיין פאַרטיידיקן דייטשלאַנד אין איר קריג מיט די פראַנצויזן.

צוערשט האָבן ר' יעקב גוטמאָן און זיין זון נישט געוואַלט

א מעשה מיט א שטעקעלע...

דערציילן דער מאמען וועגן דער „איינלאדונג“, צוליב מורא אז דאס קען שלעכט ווירקן אויף איר געזונט, זי קען חלילה נאכאמאל קראנק ווערן.

אויף מארגן איז ר' יעקב געגאנגען אין שול צום רב פרעגן ביי אים אן עצה, וואס צו טאן מיט זיין זון, אז ער זאל נישט דארפן גיין אין דער ארמיי זיך שלאגן פארן דייטש.

— מיין זון איז דאך א בן יחיד — האט געוויינט ר' יעקב.

— עס זיינען פאראן נאך יידן אין שמאט, וועלכע האבן נישט מער ווי איין זון — איז געווען דעם רבס ענטפער.

— אבער מיין פרוי, רבי — האט געוויינט דער סוחר — איר געדענקט דאך, ווי קראנק זי איז געווען ערשט מיט א שטיקל צייט צוריק! נאר דורך א נס איז זי געזונט געווארן... און איצט, אויב זי וועט זיך דערוויסן, אז אונדזער איינציקער זון גייט אין קריג אריין, קאן זי נאך, חלילה, נאכאמאל קראנק ווערן...

— דער אייבערשטער האט זי אויסגעהיילט פון איר קראנק-הייט און ער וועט איר געבן כוח איבערצוטראגן אלע צרות, ר' יעקב. שרעק זיך נישט! אבער דיין זון דארף גיין אין דער ארמיי פארטיידיקן דעם דייטש, גלייך מיט אלע אנדערע יידי-שע קינדער... מיר זיינען דאך שוין בירגער פון דייטשלאנד, דארפן מיר זיך פירן ווי בירגער, ר' יעקב... מיר און אונדזערע קינדער דארפן צאלן פאר די בירגער-דעכט מיט אונדזער לייב און לעבן און מיט אונדזערע געלטער, אויב די רעגירונג וועט ארויפלייגן אויף אונדז שטייערן... האבן מיר דען נישט גע-וואלט ארויסגיין פון געטא און זיין גלייכע בירגער מיט אלע דעכט? מוזן מיר שיקן אונדזערע קינדער אין דער ארמיי. גלויב אין גאט! ער וועט אכטונג געבן אויף אונדזערע קינדער און זיי צוריקברענגען בשלום אהיים... אבער איין זאך מוזטו טאן! גיב מיט דיין זון א מלית און תפילין, און זאל ער דאוונען יעדן טאג, ווו ער וועט נאר האבן א מעגלעכקייט...

ווען ר' יעקב איז ארויס פון רבם הויז, האט דער רב נאך אמאל געעפנט די טיר און אים נאכגעשריען:

— און פארגעס נישט מיטצוגעבן דיין זון דאס שטעקע-

לע!...

זינא ר א ב י נ א ו ו י ט ש

— וועלכעס שטעקעלע? — האָט געפרעגט דער סוחר פאר-
וונדערט, וואָס דער רב געדענקט דאָס שטעקעלע, וואָס ער
האָט געוווּן אַלע זיינע געסט, בעת ער האָט זיך צוריקגעקערט
פון זיין רייזע קיין ירושלים.

— דאָ שטעקעלע, וואָס איר האָט געבראַכט פון ירושלים,
עיר הקודש, פון דער הייליקער שטאָט — האָט געזאָגט דער
רב און צוגעגעבן: דאָס שטעקעלע, אויף וועלכן דעם סופרם
יונגל האָט אויסגעשניצט דעם פסוק „כי תבואו אל הארץ
ונמטעם“... ווען איר וועט קומען אין לאַנד אַרײַן, זאָלט איר
פלאַנצן. דאָס מיינט געבן נדבות און צדקה...

ווען ר' יעקב איז געקומען אַהיים, האָט ער דערציילט זיין
ווייב וועגן דעם, אַז מען רופט זייער איין און איינציקן פון
אין דער אַרמײַ. ער האָט גאַרנישט פאַרלייקנט פון איר. ער
האָט איר אויך דערציילט, אַז ער איז געגאַנגען בעסן אן עצה
ביים רב און וואָס דער רב האָט אים געזאָגט.

פרוּי גוטמאַן האָט שטילערהײַד אויסגעהערט אַלין, וואָס
איר מאַן האָט איר דערציילט. זי האָט קיין איין טרער נישט
געלאָזט פאַלן פון אירע אויגן, און ווען זי האָט דערהערט, אַז
דער רב האָט געהייסן מיטגעבן זייער זון אין דער אַרמײַ דאָס
שטעקעלע, וואָס איר מאַן האָט געבראַכט פון ירושלים, האָט
זי געזאָגט:

— איך בין רואיק, איך גלייב, אַז דער אייבערשטער וועט
צוריקברענגען אונדזער זון פונקט ווי ער האָט צוריקגעבראַכט
מיין געזונט, ווען מיר האָבן שוין נישט געהאַט קיין האַפּענונג,
אַז איך וועל נאָך אַמאַל געזונט ווערן...

ערב דעם זונס אַוועקגיין אין דער אַרמײַ האָט זי געהייסן
מאַכן אַ גרויסן יום-טובדיקן מאַלצייט. קיין פרעמדע געסט
האַבן די גוטמאַנס נישט איינגעלאָדן. בלויז פאַמער, מוטער און
זון האָבן פאַרבראַכט צוזאַמען ביים יום-טובדיקן טיש. און ווען
עס איז געקומען די צייט, ווען דער זון האָט געדאַרפט פאַר-
לאָזן די היים, איז יעקב גוטמאַן צוגעגאַנגען צום ספרים-שאַנק,
וואו אין אַ ווינקעלע איז געשטאַנען דאָס שטעקעלע, עס אַרויס-
גענומען פון דאָרט, דערלאָנגט דעם זון און אים געזאָגט:

— אַזוי האָט געהייסן אונדזער רב, זון מיינער! זאָלסט

אַ מעשה מיט אַ שטעקעלע...

האַלטן מיט זיך דאָס שטעקעלע די גאַנצע צייט פון דער מלחמה, ביז וואָנען דו וועסט זיך אומקערן בשלום אַהיים!...

קאַפיטל זעקס

ווען יעקב גוממאַנס זון, יוסף, איז אַרויסגעגאַנגען פון הויז פון זיינע עלטערן, איז זיין ערשטער געדאַנק געווען, ווי אזוי ווערט מען פטור פון שטעקעלע...

„זאָל איך אַריינזאָרפן דאָס שטעקעלע אין איינעם פון די יידישע הויפן?“ — האָט ער געראַכט גייענדיק צו די קאַ-זאַרמעס — „וועלן דאָך די יידן פון דער „יודענגאַסע“ דערקע-נען דאָס שטעקעלע, וואָס מיין פאַטער האָט געבראַכט פון ירושלים און וועלן דאָס צוריק אַפטראַגן צו מייע עלטערן... איך וויל אָבער מייע עלטערן נישט אַנטאָן מער קיין צרות, הגם זיי האָבן נישט געוויינט ביים צעשיידן זיך, איז זיכער, אַז זיי האָבן גענוג ווייטאַג אין האַרצן פון מיין גיין אין דער אַר-מי. וועל איך בעסער צוואַרטן, ביז איך וועל קומען אין קאַ-זאַרמע. דאָרט וועל איך אַוועקוואַרפן דאָס שטעקעלע, קיינער זאָל עס נישט געפינען!“...

אָבער אין קאַזאַרמע איז יוסף גוממאַן געווען אַרומגערינגלט מיט אַ סך סאַלדאַטן, אַזוי אַז ער האָט נישט געקאַנט אַרויס-שלעפן דאָס שטעקעלע פון אונטער זיינע קליידער. האָט ער געוואַרט אויף ביינאַכט, ווען אַלע וועלן איינשלאַפן.

ווען אַלע סאַלדאַטן זיינע שוין געשלאַפן איז יוסף גוממאַן אַרויסגעגאַנגען אין הויף פון דער קאַזאַרמע מיטן געדאַנק דאָרט פטור צו ווערן פון שטעקעלע.

אָבער ביי דער טיר פון קאַזאַרמע איז געזעסן אַ שומר אין דער הימער האָט אים געהייסן פאַרשרייבן זיין נאָמען אין אַ קליין ביכל.

נאָך דעם ווי יוסף גוממאַן האָט פאַרשריבן זיין נאָמען אין דעם ביכעלע, האָט ער באַשלאַסן, אַז עס איז נישט ראַטזאַם אַוועקצושליידערן דאָס שטעקעלע אין הויף, ווייל מען וועט עס געפינען און מען וועט וויסן, אַז ער האָט עס אַוועקגעוואַרפן און ער האָט נישט געוואַלט, אַז די קריסטן זאָלן חוץ מאַכן

זינא ראבינא וויטש

פון די יידישע אותיות, וואָס זיי וועלן דערזען אויפן שמעקעלע. האָט יוסף גוטמאַן דעריבער באַשלאָסן צו וואַרטן ביז אין דער פּרי.

ווען די סאַלדאַטן וועלן גיין עסן פּרישטיק, וועט ער אײַ-בערלאָזן דאָס שמעקעלע אונטער זיין מאַטראַץ — האָט ער גע-טראַכט.

אַבער אין דער פּרי האָט מען געלאָזט וויסן, אַז אַלע סאַל-דאַטן דאַרפן איבערקערן זייערע מאַטראַצן, איידער זיי גייען אַרויס אין עס-צימער, ווייל עס וועט קומען אַן אַפיציר זען, צי זיי האָבן גוט אויסגערייניקט זייערע געלעגערס...

נישט האַכנדיק קיין אַנדער ברירה האָט יוסף גוטמאַן אַרייַן-גערוקט דאָס שמעקעלע ווידער אונטער זיינע קליידער און איז אַזוי, מיטן שמעקעלע, געגאַנגען אויף די ערשטע מאַנעוורעס.

צוליב דעם שמעקעלע, וואָס איז געווען אַרייַנגערוקט אונ-טער זיינע קליידער, האָט ער געמוזט מאַרשירן גלייך ווי אַ סטרוגע, גלייכער פון אַלע אַנדערע סאַלדאַטן.

„איינס, צוויי, איינס, צוויי“ — האָט געשריען דער אַפיציר צו זיינע סאַלדאַטן — „נעמט זיך אַ ביישפּיל פון אייער חבר יוסף גוטמאַן. זעט ווי גלייך ער מאַרשירט! מאַרשירט אויך אַזוי!“

יוסף האָט אַזוי נושאַ חן געווען ביי דעם אַפיציר, אַז ער האָט מאַרשירט לעבן אים די גאַנצע צייט פון די מאַנעוורעס, און ווען עס איז געקומען די אַפּרו-צייט, האָט זיך דער אַפיציר געעזצט לעבן אים און איז נישט אַפּגעטראַטן פון דעם יידישן בחור.

אַזוי אַרום האָט יוסף גוטמאַן נישט געקענט פּטור ווערן פון דעם שמעקעלע, נישט בייטאַג און נישט ביינאַכט...

„איך זע, אַז דאָס שמעקעלע וויל מיך נישט פאַרלאָזן“ — האָט ער געטראַכט — ווייזט אַויס, אַז נישט אומזיסט האָט דער רב געהייסן, אַז איך זאַל עס היטן די גאַנצע צייט, ביז דער קריג וועט זיך ענדיקן“...

פון יענעם טאַג אַן האָט יוסף גוטמאַן געהאַלטן דאָס שמע-קעלע אונטער זיינע קליידער, הגם עס האָט אים נישט ווייניק

א מעשה מיט א שמעקעלע...

געשמערט. ער האט שוין מער נישט געטראכט ווי אזוי צו פטור ווערן פון דעם שמעקעלע...

איינמאל ביינאכט איז פארגעקומען א גרויסע שלאכט אויפן פעלד. עס איז אויסגעגאנגען דאס גאנצע געווער ביי די סאל-דאטן פון דעם לעגיאָן, אין וועלכן יוסף גומטאן האט געדינט. אויף יוסף גומטאנען איז אויסגעפאלן דער גורל צו געפירן נען א וועג צו דער הויפט-קווארטיר פון דער געגנט און דארט לאזן וויסן, אז מען זאל צושמעלן שים-מאטעריאל פאר די סאל-דאטן.

נאך דעם ווי יוסף האט אויסגעפירט זיין מיסיע, האט ער געוואלט צוריקקריכן צו זיין פריערדיקער פאזיציע, אבער דער-ווייל איז אפגעשמעלט געווארן די שלאכט. עס איז געווארן זייער פינצטער, ווייל די שיםעריי וואס האט פריער באלויבטן די געגנט האט אויפגעהערט.

יוסף איז געקראכן די גאנצע צייט אויף אלע פיר, אבער פונקט אין מאמענט ווען ער האט געמיינט, אז ער קען זיך שוין אויפשמעלן, האט ער זיך אויסגעגליטשט און האט אנגעפאלן-גען ארונטערקייקלען זיך אין אן אפגרונט.

נאך א לאנגן קייקלען זיך האט ער זיך אנגעשלאגן אן א פעלד, וואס איז געלעגן אין א שמאל טייכעלע צווישן צוויי הויכע בערג.

ערשט ווען ער האט ארויפגעקוקט צום הימל, האט ער פארשטאנען, ווי טיף עס איז דער אפגרונט, אין וועלכן ער האט זיך ארונטערגעקייקלט. זיין ערשמער געדאנק איז געווען, אז ער דארף ארויסקריכן פון דעם טיפן תהום. אבער ביידע זייטן בארג זיינען געווען אזוי גליטשיק און ליימיק, אז ער האט זיך געקייקלט אויף צוריק, ווי נאָר ער האט א שמעל געטאן א פוס. יוסף גומטאן האט אנגעהייבן נוצן זיין ביקס אלס אן-שפאר, אבער מיט איין אנשפאר האט ער נישט געקענט נוצן ביידע פיס, איינעס נאָכן צווייטן. יוסף גומטאן האט זיך דאָן דערמאָנט, אז ער האט אויף זיין קערפער א שמעקעלע מיטן אויסגעשניצטן פסוק, וואס זיין פאטער האט אים מיטגעגעבן אין וועג אריין. הגם דאָס שמעקעלע איז נישט געווען גרויס און זייער שטארק, האט ער אבער געקענט זיין פאר אים זיי

ז י נ א ר א ב י נ א ו ר י ט ש

א צווייטער אַנשפּאַר און צוזאַמען מיט דער ביקם אים פאַר-
היטן פון אויסגליטשן זיך און זיך אַרונטערקייקלען א צווייטן
מאַל. אזוי אַרום, נאָך א לאַנגן קריכן, האָט זיך אים איינגע-
געבן אַרויסצוקריכן פון דעם ותהום, ווו ער וואָלט זיכער אומד-
געקומען...

ווען יוסף האָט ענדלעך דערפילט אונטער זיינע פיס די פעס-
טע האַרטע ערד, האָט ער צוגעטראָגן זיין מויל צו דעם שמע-
קעלע און מיט גרויס פרייד א קלער געטאָן: „דו, שמעקעלע,
האַסט מיך אַרויסגעשלעפט פון א צרה. געבענמשט זאָלסטו
מיר זיין, דו און דיין יעדער אות, וואָס איז אויסגעשניצט אויף
דיר! געבענמשט זאָלן זיין מיינע עלטערן, וואָס זיי האָבן גע-
צוונגען דיך מיטצונעמען מיט זיך! געבענמשט זאָל זיין דער
רב, וואָס האָט געהייסן מיין פאַטער מיר מיטגעבן דאָס שמע-
קעלע אין וועג אריין!“.

פון יענעם מאָמענט אָן האָט ער זיך נישט געשיידט פון
דעם שמעקעלע אויף קיין איין מינוט אפילו, ביז צום סוף פון
דער מלחמה.

ווען עס האָט זיך געענדיקט דער קריג און זיין לעגיאָן
איז אַריינגעקומען קיין שטראַסבורג פון עלזאַס, האָט יוסף גלייך
אויסגעזוכט דעם דאַרטיקן רב, ווייל אזוי האָבן אים אַנגעזאָגט
זיינע עלטערן, אַז ווהיין ער קומט, זאָל ער געבן צדקה דורכן
רב.

ווען יוסף האָט באַקומען זיין ערשטן אורלווב, איז ער גע-
גאַנגען זיך באַקענען מיטן רב און געבן דורך אים נדבות פאַר
די נויטבאַדערפטיקע יידן פון עלזאַס.

— איך קען גוט דיין פאַטער — האָט צו אים געזאָגט דער
רב פון שטראַסבורג — הגם מיר האָבן זיך ביז איצט קיינמאַל
נישט באַגעגנט. איך האָב פיל געהערט וועגן אים און וועגן
זיין געבן צדקה סיי אין פראַנקפורט, סיי אין אַנדערע פלעצער,
וואו עס זיינען פאַראַן יידן.

פון דעם געשפרעך, וואָס יוסף האָט פאַרפירט מיטן רב,
האַט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דער רב ווייסט וועגן זיין מוטערס
קראַנקהייט און אַז זי איז געזונט געוואָרן פלוצלונג, דורך אַ נס...

א מ ע ש ה מ י ט א ש ט ע ק ע ל ע . . .

ביי די דאזיקע רייד. האָט יוסף אַרויסגעשלעפט פון אונטער זיינע קליידער דאָס שמעקעלע מיטן אויסגעשניצטן פּסוק און געזאָגט:

— מיין פאָטער פלעגט שמענדיק דערמאָנען מיט דאָנקבאַר-קייט דאָס ירושלימער יינגל, וועלכעס האָט אים געגעבן דאָס שמעקעלע. מיין פאָטער גלייבט, אז די ברכות, מיט וועלכע דאָס יינגל האָט אים געזעגנט, זיינען מקוים געוואָרן און מיין מו-טער איז געזונט געוואָרן... און דערפאַר גלייבט ער אויך, אז דאָס שמעקעלע וועט מיך אָפהיטן פון טויט און פון ווערן פאַר-וונדעט, אויב איך וועל עס האַלטן מיט זיך שמענדיק, ביז דעם סוף פון קריג...

יוסף גוטמאַן האָט אויפריכטיק דערציילט דעם רב פון על-זאָס, ווי אזוי ער האָט צום אָנפאַנג געוואָלט פטור ווערן פון דעם שמעקעלע, ווייל עס האָט אים נישט ווייניק געשמערט.
— אָבער עס האָט אויסגעזען, אז דאָס שמעקעלע האָט מיך נישט געוואָלט פאַרלאָזן! און וויפל איך האָב געזוכט זיך צו באַפרייען פון אים, האָט זיך מיר נישט איינגעגעבן — האָט צוגעגעבן יוסף גוטמאַן זעענדיק ווי דער רב באַטראַכט יעדן אַות.

— אַ פּיין שמעקעלע מיט פּיין אויסגעשניצטע אַותיות — האָט באַמערקט דער רב.
יוסף גוטמאַן האָט זיך אָנגענומען מיט קוראזש און דער-ציילט דעם רב, ווי אזוי ער האָט זיך אַרונטערגעקייקלט אין דעם טיפּן אָפּגרונט אין דער פינצטערער נאַכט, נאָך דער גרוי-סער שלאַכט.

— איר מעגט מיר גלייבן, רבי, ווען נישט דאָס שמעקעלע, וואָס האָט מיר געדינט אַלס אַ צווייטער אָנשפאַר, וואָלט איך קיינמאַל נישט באַוווּן אַרויסצוקריכן פון דעם גליטשיקן און ליימיקן אָפּגרונט... איך האָב גאָר אַ סך צו פאַרדאַנקען דעם שמעקעלע...

— ריכטיקער, מיין זון — האָט דער רב אים איבערגעשלאָגן — דאַרפסטו דאַנקבאַר זיין דעם אייבערשטן, וואָס האָט גע-הייסן דעם רב פון פראַנקפורט אָנזאָגן דיין פאָטער, אז ער זאל דיר מיטגעבן דאָס שמעקעלע אין וועג אַרײַן...

זינא ראינא וויטש

— און דערפאר, רבי, ווייל איך בין ארויס בשלום פון דעם טיפן אפגרונט, וואלט איך געוואלט מנדב זיין דורך אייך פאר די נויטבאדערפטיקע פון אייער שטאט.

יוסף גוטמאן האט אזוי נושא חן געווען ביי דעם רב פון שטראסבורג, אז ער האט אים איינגעלאדן צו קומען צו אים יעדן טאג, ווען ער קען זיך נאר באפרייען פון זיינע ארמיי פליכטן. אן אפמער אריינגייער איז יוסף גוטמאן געווארן ביים רב אין הויז. דער רב פלעגט מיט אים לערנען א בלאט גמרא און נאכן לערנען פלעגט יוסף אריינקוקן אין די ספרים פון דעם רבם גרויסער ביבליאטעק.

מיט זיינע שיינע מידות און מיט זיין לערנען האט יוסף גוטמאן נושא חן געווען נישט נאר ביים רב, נאר אויך ביים רבם טאכטער, און ווען דאס לאנד האט זיך בארואיקט נאכן קריג, האט ער חתונה געהאט מיט איר.

צו דער גרויסארטיקער חתונה, וואס מען האט געפראוועט אין שטראסבורג פון עלזאס, זיינען געקומען רבנים און געלערנ-טע יידן פון אלע עקן אייראפע.

מען האט געהאלטן קלוגע רעדעס בעת דער חתונה און אלע געסט האבן געבענמשט אי די עלטערן פון התן-כלה, אי דאס יונגע פארל. בענמשנדיק זיי האט מען זיי צוגעוונטשן, אז זייערע קינדער זאלן זיין אזעלכע גוטע יידן ווי די עלטערן... די ברכות זיינען מקויים געווארן. דאס יינגעלע, וואס איז געבוירן געווארן ביי יוסף גוטמאנען און פרוי, איז געווען מיט אלע מעלות: קלוג, שוין און פעיק צום לערנען.

צו זעקס יאר האט דער קליינער בנימין שוין געלערנט חומש. און ווען ער איז אלט געווארן אכצן יאר, איז ער שוין געווען א בקי אין יידישע לימודים און צו דער זעלבער צייט האט ער שוין געלערנט אין פאריזער אוניווערזיטעט.

גליקלעך זיינען געווען זיינע עלטערן. און די עלטערן פון זיינע עלטערן זיינען אויך געווען שטארק צופרידן מיט זייער געראטענעם אייניקל.

אבער זייער פרייד האט לאנג נישט געדויערט.

אין 1914 איז נאכאמאל אויסגעבראכן א קריג צווישן דייטש-לאנד און פראנקרייך. עס האט לאנג נישט געדויערט און דאס

א מ ע ש ה מ י ט א ש ט ע ק ע ל ע . . .

פייער פון מלחמה האָט אָנגעצונדן גאַנץ אייראָפּע און האָט פאַרשלעפּט צו די פּראָנטן אַלע יונגע בחורים.

אויך בנימין גוטמאַן האָט געדאַרפּט גיין אין קריג. ער האָט אָבער פּיינט געהאַט צו שייסן. זיין גרעסטער פאַרגעניגן איז געווען צו זיצן איבער ביכער און לערנען.

עס האָט זיך דעריבער אָנגערוקט אויף די גוטמאַנס אַ גרוי-סע כּמאָרע, באַלד נאָכן אויסברוך פון קריג.

דער וואַלקן פון אומעט איז געוואָרן נאָך שווערער און טונ-קעלער צוליב דעם, וואָס בנימין גוטמאַן האָט נישט געקענט באַשליסן צו וועלכן צד ער זאָל צושטיין...

זאָל ער גיין פאַרטיידיקן דעם פּראַנצויז — וועט דאָס הייסן, אַז ער דאַרף האַלטן מלחמה קעגן זיין אייגענעם פּאַטער, וועל-כּער שטאַמט פון פּראַנקפורט און קעגן זיין זיידן, דעם באַוווסטן סוחר און כּעל צדקה, ר' יעקב גוטמאַן...

אָבער ווי אזוי האָט ער געקענט גיין צוזאַמען מיטן דייטש, ווען זיין מוטערס היימלאַנד איז געווען פּראַנקרייך, דאָס לאַנד וווּ יידן האָבן שטענדיק געהאַט מער רעכט און פּרייהייט ווי אין דייטשלאַנד?...

בנימין גוטמאַן האָט אויך די מוטערשפּראַך זיינע, פּראַנ-צויזיש, פיל מער ליב געהאַט ווי דייטש. דעריבער איז אַ גרוי-סער קאַמף אָנגעגאַנגען אין בנימינס האַרצן. דער קאַמף האָט פון אים אַוועקגערויבט זיין שלאָף און זיין רו, און ער האָט אויפּגעהערט צו עסן. טרויעריק זיינען געוואָרן בנימינס על-טערן, זעענדיק ווי זייער זון קעמפט מיט זיינע אייגענע געפילן. איז יוסף גוטמאַן אַוועקגעגאַנגען צום רב פון שטאַט פּרעגן ביי אים אַן עצה. דער רב האָט געזאָגט דעם פּאַטער, אַז זיין זון, בנימין, מוז אַליין באַשליסן, אין וועלכער אַרמיי ער זאָל זיך אַנשליסן...

אַן אומעטיקער האָט זיך אומגעקערט יוסף גוטמאַן פון דעם רב אַהיים. ווען ער האָט געעפנט די טיר פון זיין הויז, האָט ער באַגענט זיין זון שוין אַן אַנטשלאָסענעם...

עס האָט לאַנג נישט געדויערט און בנימין גוטמאַן האָט פאַרלאָזן דאָס הויז פון זיינע עלטערן. אָבער איידער ער האָט געדאַרפּט אָפּפאַרן, האָבן זיינע עלטערן געמאַכט פאַר אים אַ

זינא דאבינא זויטש

יום-טובדיקן באנקעט, פונקט ווי יוספס עלמערן האבן דאס גע-
מאכט פאר זייער זון, איידער ער איז אוועק אין דער ארמיי.
נאכן מאלצייט האט יוסף גוטמאן ארויסגענומען פון זיין
ביכער-שאנק דאס שטעקעלע, אויף וועלכן עס איז געווען
אויסגעשניצט דער פסוק „כי תבואו אל הארץ ונמעתם“. דאס
שטעקעלע האט ער נישט אפגעגעבן זיינע עלטערן, ווען ער
האט זיך צוריקגעקערט פון קריג.

— קאנסטו דאס שטעקעלע, זון מיינער? — האט געזאגט
יוסף גוטמאן צו זיין זון בנימין — ווען דו ביסט נאך געווען א
קינד, פלעג איך דיר דערציילן, ווי אזוי דאס שטעקעלע האט
מיר ארויסגערעמטעוועט פון א גליטשיקן און ליימיקן אפגרונט
אין דער צייט פון קריג, אין יאר 1870. נעם דאס שטעקעלע
מיט זיך און היט עס אפ ביי זיך ביזן סוף פון קריג, ביז דו
וועסט זיך צוריקערן בשלום אהיים...

קאפיטל זיבן

ווען בנימין גוטמאן האט פארלאזן זיין היים, האט ער
האלטנדיק דאס שטעקעלע אין די הענט אזוי געמראכט:

— מוין פאטער האט זיך געקענט ארומטראגן מיט א שטע-
קעלע אין יאר 1870, ווייל אין יענער מלחמה איז מען געגאנג-
גען צופוס, אדער געריטן אויף פערד און אייזלען... אבער גאר
אנדערש איז דער קריג פון 1914. אין דעם קריג וועט מען זיך
שלאגן מיט טאנקען. איך מוז פטור ווערן פון דעם שטעקעלע,
ווייל עס וועט מיר שטערן! איך וועל קומען קיין פאריז און
איבערלאזן דאס שטעקעלע, איידער איך וועל גיין אין קאזארמע!
בנימין האט נישט געוואלט איבערלאזן דאס שטעקעלע אין
מיטן גאס, עס זאל נישט אריינפאלן אין גויישע הענט. איז
ער דעריבער, ביי זיין אַנקומען קיין פאריז, געגאנגען צוערשט
אין דער גרויסער סינאגאגע.

דארט איז ער געווען א שטיקל צייט און ווען ער האט זיך
אויפגעהויבן צו גיין, האט ער געלאזט ליגן דאס שטעקעלע אויפן
זעלבן פלאץ, ווו ער האט עס אוועקגעלייגט ביים אריינ-
קומען.

א מ ע ש ה מ י ט א ש מ ע ק ע ל ע . . .

א צופרידענער איז ער ארויסגעגאנגען פון דער סינאגאגע. ער האט געוויסט, אז אלע משרתים דארט זיינען יידן, און ער איז דעריבער געווען זיכער, אז דאס שמעקעלע מיטן אויסגע- שניטן פסוק אויף אים וועט נישט אריינפאלן אין קיין גוי- אישע הענט.

אבער איידער בנימין גוטמאן האט באוויזן אריבערצוגיין די גאס, האט אים אנגעיאגט איינער פון די משרתים פון דער סינאגאגע:

— איר האט פארגעסן אייער שמעקעלע, מאָסיע! — האט אויסגערופן דער משרת — ביי אונדז אין סינאגאגע ווערן קיין שום זאכן נישט פארפאלן. דאך בין איך צופרידן, וואָס איר, האָב אייך אנגעיאגט... איר וואַלט זיכער זיך געווען געזאָרגט וועגן דעם פראַכטפולן שמעקעלע, ביז איר וואַלט זיך דערמאָנט, אז איר האָט אים פאָרגעסן אין דער גרויסער סינאגאגע... אזא טייערע זאך איז אַ שאַד צו פאַרלירן!...

— און פאַרוואָס מיינט איר, אז עס איז אזא טייערע זאך? — האָט געפרעגט בנימין נעמענדיק אין די הענט אַריין דאָס שמעקעלע.

— איר ווייסט אליין, מאָסיע, אז אַזעלכע אויסשניצונגען קאָנען מאַכן אויף האַלץ נאָר גרויסע קינסטלער... אַזעלכע קינסטלער זיינען אפילו אין אונדזער פאַרזי נישטאַ.

בנימין גוטמאן האָט אַרונטערגערוקט דאָס שמעקעלע צו- ריק צו זיך אונטער זיינע קליידער און איז אַוועקגעפאַרן צו דער קאַזאַרמע. דעם גאַנצן וועג האָט ער געטראַכט: „איך זע אין דעם אַ סימן, אז עס איז מיין פליכט צו טאָן דאָס, וואָס מיין פאַטער האָט מיר אַנגעזאָגט: צו האַלטן דאָס שמעקעלע ביי זיך ביזן סוף פון קריג.“

בנימין גוטמאן האָט זיך צוגעוויינט צו האַלטן דאָס שמע- קעלע אונטער זיינע קליידער, אז קיינער זאַל עס נישט באַ- מערקן.

מיטן שמעקעלע האָט ער געגעסן, מיט שמעקעלע פלעגט ער שלאָפן, מיטן שמעקעלע פלעגט ער גיין אויף מאַנעוורעס.

זינא רעבינא וויטש

און ווען עס איז געקומען די צייט פון שלאכטן אויפן פראנט,
האט ער זיך אויך נישט געשיידט מיטן שמעקעלע.

איין מאל איז בנימין גוטמאן אפגעריסן געווארן פון זיין
ראטע סאלדאטן. ער האט זיך פלוצלונג דערוען איינער אליין
ארומגערינגלט פון דייטשן. זעענדיק, אז איינער אליין וועט ער
זיך נישט קענען ספראווען מיט זיינע שונאים, האט ער אָנ-
געהויבן אַנטלויפן. די דייטשע סאלדאטן האָבן אים נאָכגעיאָגט
און נאָכגעשאַסן פון דער ווייטנס.

לויפנדיק האט בנימין צעשפיליעט זיין מאַנטל, עס זאל אים
זיין לייכטער צו לויפן. דאָס שמעקעלע זיינס, וואָס איז גע-
ווען דאָס מאל אונטער זיין מאַנטל, איז אַרונטערגעפאלן און
פאלנדיק פאַרטשעפעט בנימינס פיס, און ער איז געפאלן צו
דער ערד.

ווען די דייטשן זיינען זיך צעגאַנגען, הטאָ בנימין אָנגעהייבן
„פראַנצויז“ איז געפאלן, האָבן זיי געמיינט, אז ער איז געפאלן
פון איינעם פון זייערע קוילן. האָבן זיי אויפגעהערט אים נאָכ-
צויאָגן, ווייל איינער פון זיי האָט לאַכנדיק געזאָגט צו די אַנ-
דערע: „נאָך וועמען יאָגן מיר זיך? נאָך אַ טויטן הונט? נאָך אַ
מת?“

ווען די דייטשן זיינען זיך צעגאַנגען האט בנימין אָנגעהייבן
קריכן אויף אלע פיר צום וועג פון זיין אַרמיי. בעת ער האט
זיך גערקט האט ער געראַכט: „דאָס שמעקעלע האט מיך
אַפגעראַטעוועט פון אַ זיכערן טויט“... עס האט מיך אַפגעראַ-
טעוועט פון אַריינצופאלן אין די דייטשע הענט“...
ווי אַזוי דאָס שמעקעלע האט אַפגעראַטעוועט בנימין גוט-
מאַנען פון אַ זיכערן טויט דאָס צווייטע מאל, האט ער נישט
געדענקט.

איין זאך האט בנימין בלויז געדענקט: ער איז געלעגן אויף
דער ערד, אין אַ וואַלד, און דער וואַלד האט געברענט פון אַ
גרויסער שלאַכט. דאָס פייער פון דער שיסעריי איז געווען אַזוי
נאַנט פון אים, אז ער האט פאַרמאַכט די אויגן דאָס נישט צו
זען. ווי לאַנג ער האט געהאַלטן זיינע אויגן צוגעמאַכט, האט
ער נישט געדענקט. ווען ער האט זיי אויפגעעפנט, האט ער
זיך דערוען ליגן אויף אַ ווייסן און ריינעם בעט.

א מעשה מיט א שמעקעלע...

„ווער האָט עס מיך געבראַכט אַהער? — האָט בנימין אַ קלער געמאַן אַרומקוקנדיק זיך — צי איז דאָס אַ חלום, וואָס איך זע דאָ?“

נאַכאַמאַל האָט בנימין צוגעמאַכט זיינע אויגן כדי צו זען דעם שיינעם גוטן חלום. ער האָט אָבער דערהערט אַ ווייכע פרויען-שטימע, וואָס האָט גערעדט צו אים אזוי: „ביז וואָנען וועסטו שלאָפן, סאַלדאָט? מיר ווילן דיר געבן אַ רפואה און דו שלאָפסט!“

ערשט דאן האָט בנימין פאַרשטאַנען, אַז די פרוי איז אַ קראַנקן-שוועסטער און אַז ער געפינט זיך אין אַ שפיטאַל. ווער האָט עס אים געבראַכט אין שפיטאַל אַריין? ער האָט דאָס געוואָלט אַ פרעג טאָן, אָבער זיין צונג האָט זיך נישט גערירט פון אַרט.

„איך בין פאַרווונדעט — האָט בנימין אַ קלער געמאַן — דערפאַר קען איך נישט רעדן! ווי לאַנג וועל איך נישט האָבן קיין לשון צו רעדן? אפשר וועל איך שוין מער קיינמאַל נישט קענען רעדן? אפשר בין איך שוין געוואָרן שטום אויף איי-ביק?“

דער דאָזיקער געדאַנק האָט אזוי אויפגערגט בנימינען, אַז ער האָט זיך צעוויינט אויף אַ קול. לאַנג האָט אים די קראַנקן-שוועסטער געלאָזט וויינען און שרייען, ווייל זי האָט געהאַפט, אַז דורך זיין געוויין וועט זיך דורכרייסן זיין לשון און אַז ער וועט קענען רעדן.

די קראַנקן-שוועסטער האָט טאַקע געמראַכט. נאָך אַ לאַנגן הילפסלאָזן געשריי האָט זיך דורכגעריסן זיין לשון, און ער האָט אויסגעשריען:

— מיין שמעקעלע! ווו איז מיין שמעקעלע!

עס האָט זיך בנימינען נישט געגלייבט, אַז דאָס וואָס זיינע אויערן הערן, איז זיין אייגענע שטימע. דערפאַר האָט ער גע-האַלטן אין איין שרייען „מיין שמעקעלע! גיט מיר צוריק מיין שמעקעלע!“

זינא רעבינא וויטש

אויף זיינע געוואלדן האט זיך אפגערופן דער הויפט-דאָק-
טער:

— וואָס שרייבט אזוי, דו פרא אַדס איינער!? ווייסטו נישט,
אז אין אַ שפיטאל טאָר מען נישט שרייען!?

אַבער בנימין גוממאָן האָט זיך געמאַכט אַ קליינעם וועזן
פון דעם דאָקטער. ער האָט געהאַלטן אין איין פּאָדערן מיט אַ
געשריי: „מיין שמעקעלע! גיט מיר צוריק מיין שמעקעלע!“

— און אויב איך וועל דיר צוריקגעבן דיין „קמיע“ — האָט
אַפּלאַכנדיק פון אים זיך אָנגערופן דער דאָקטער — וועסטו
מיר זאָגן, וואָס עס איז אויסגעשניצט אויפן שמעקעלע?

בנימין האָט דערפילט, אז דער דאָקטער מאַכט חוּזק פון
אים. האָט ער זיך אויסגעדרייט צו אים מיט דער פלייצע און
אים אפילו נישט געוואָלט ענטפערן.

— אויב דו וועסט מיר נישט זאָגן, וואָס איז דער טייטש
פון די אויסגעקריצטע ווערטער — האָט ווידער געזאָגט דער
דאָקטער — וועל איך אַרויסרופן דעם רב אַהערצו. דער הויפט-
רב פון וואַרשע וועט זיכער וויסן, וואָס די אותיות באַדייטן...

ערשט דאן האָט בנימין גוממאָן פאַרשטאַנען, אז ער איז
אַריינגעפאלן אין געפאַנגענשאַפט צו די דייטשן, און אז דער
דאָקטער איז הוישד, אז אויף זיין שמעקעלע זיינען אויסגעקריצט
שפיאַנאָזש-סמנים...

ער האָט זיך באַלד אויסגעדרייט מיטן פנים צום דאָקטער
און אים געזאָגט:

— אויף מיין שמעקעלע איז אויסגעקריצט אויף לשון קודש
„כי תבוא אל הארץ ונמעתם“ — ווען איר וועט קומען אין
לאַנד אַריין זאָלט איר פּלאַנצן!

— אין דעם מאַקע בין איך דיר הוישד געווען — האָט זיך
אָנגערופן דער דאָקטער — און וואָס פאַר אַ ביימער קלערסטו
צו פּלאַנצן פאַר שפיאַנאָזש, האָט?

— מיין הער! איך בין נישט קיין שפיאַן! און איך קום
נישט פון אַ משפּחה פון שפיאַנען! איך שמאַם פון דער באַ-
ווומער משפּחה גוממאָן. מיין פאַטער און מיין זידע זיינען
גרויסע סוחרים! זיי ציען זייער יחוס פון עמלעכע דורות אַלט...
— אַבער וואָס האָבן זיי אויסגעקריצט פאַר דיר אויפן שמע-

א מעשה מיט א שמעקעלע...

קעלע? — האט אים דער דאקטער איבערגעשלאגן אין זיינע רייד.

— נישט זיי האבן אויסגעקריצט די אותיות אויפן שמעקע-
לע... דאס שמעקעלע האט מיין זיידע, ר' יעקב גוטמאן, גע-
בראכט פון ירושלים מיט יארן צוריק. א יינגל, וואס פלעגט
שרייבן ספרי תורות, האט אויסגעקריצט א פסוק פון דער תורה
אויפן שמעקעלע און אויסגעקריצט האט ער דעם פסוק, ווייל
דער זיידע מיינער פלעגט פלאנצן נדבות, ווהיין ער פלעגט נאר
קומען, און זיין זון און אייניקל האט ער אויך אנגעזאגט צו טאן
דאס זעלבע: געבן צדקה, ווו זיי וועלן זיך געפינען... גלויבט מיר,
דאס איז דער גאנצער אמת!

דער דאקטער האט געגלייבט, אז בנימין זאגט דעם אמת,
און ער האט אים געלאזט צורו. אין דעם מאמענט איז אריין-
געקומען אין שפיטאל אריין א מאן. אויף זיינע קליידער איז
געווען א רויטער קרייץ.

דער מאן מיטן רויטן קרייץ האט באלד א פרעג געטאן דעם
דאקטער אויף דייטש:

— וואס מאכט דער „פראנצויזישער שפיטאל“, וואס איך האב
אייך געבראכט ביינאכט? האט ער שוין אייך דערציילט, וואס
עס באדייטן די שפיטאל-ש-סמנים, וואס ער טראגט אויסגע-
קריצט אויף זיין שמעקעלע? ווען נישט דאס שמעקעלע מיט די
שפיטאל-ש-סמנים, וואלט איך אים געלאזט פוילן, ווו ער איז
געלעגן, אין וואלד...

ווען בנימין גוטמאן האט דערהערט די דאזיקע ווערטער,
האט ער מיט זיין שוואכער האנט צוגעדריקט צו זיין פאר-
וונדעטן מערפער דאס שמעקעלע און שטיל א פליסער גע-
טאן, גלייך ווי צו זיך אליין: „געבענטשט זאלסטו מיר זיין,
שמעקעלע! געבענטשט זאל זיין יעדער אות, וואס דאס ירושלי-
מער יינגל האט אמאל אויסגעקריצט אויף דיר! געבענטשט
זאלן זיין מיינע טאטע-מאמע, וואס זיי האבן מיר מיטגעגעבן
דאס שמעקעלע! איך וועל זיך מיט דיר נישט שידן, ביז ווא-
נען מיר וועלן ביידע בשלום זיך אימקערן אהיים נאכן קריג“...

קאפיטל אכט

ווען דער דאקטער האט זיך צערעדט מיט בנימינען און האט זיך דערוואוסט, אז ער איז א סטודענט פון דעם פאריזער אוני-ווערזיטעט, איז ער גאר באפריינדעט געוואָרן מיט אים. נאָך דעם ווי זיינע ווונדן האָבן זיך פארהיילט, האט אים דער דאָקטער איינגעלאָדן צו קומען אים באַזוכן אין זיין היים.

ביים דאקטער אין דער היים האט זיך בנימין באַקאנט מיטן דאקטערס טאָכטער. די טאָכטער איז געווען זייער אַ שיינע און זי איז זייער געפעלן געוואָרן בנימינען. עס איז אים אָבער נישט געפעלן געוואָרן, וואָס סיי דער פאטער, דער דאקטער, און סיי די טאָכטער האָבן נישט ליב געהאט קיין יידן, כאַטש זיי אליין זיינען געווען יידן. זיי פלעגן אַפלאַכן פון יעדער זאך, וואָס האט געהאט צו טאָן מיט יידן און מיט דער יידישער שפראַך. דערפאר טאקע האט בנימין נישט געזאָגט דער טאָכטער, אז זי געפעלט אים.

ווען דער קריג האט זיך פארענדיקט, און אלע קריגס-גע-פאנגענע זיינען באַפרייט געוואָרן, איז ער אויך באַפרייט גע-וואָרן און געפאָרן אַהיים צו זיינע עלטערן קיין עלזאַס.

עס איז אַוועק אַ שטיקל צייט. בנימין גוטמאַן האט שוין כמעט געהאט פארגעסן דעם דאקטער און זיין טאָכטער. אָבער אין איין שיינעם טאָג האט ער באַקומען אַ בריוו פון זיי, פון וואַרשע. אין דעם בריוו האָבן זיי אים איינגעלאָדן צו קומען; זיי באַזוכן, דאַסמאַל נישט ווי קיין קריגס-געפאנגענער, נאָר ווי אַ פרייערע פראַנצויזישער בירגער.

בנימין גוטמאַן האט געפילט, אז ער נארט אָפּ זיינע עלטערן, ווען ער האט זיי געזאָגט, אז ער פארט זיך דורך קיין וואַרשע, בדי צו באַגעגענען זיך דאָרט מיט דעם דאקטער, וואָס האט אים אויסגעהיילט זיינע ווונדן.

וועגן דעם דאקטערס טאָכטער האט ער גאָרנישט דער-מאַנט. ביז אין איין שיינעם טאָג, נאָכן פאַרבכענגען אין וואַר-שע אַ געוויסע צייט, האט ער מעלעגראַפירט זיינע עלטערן, אז ער האט חתונה געהאט מיט דעם דאקטערס טאָכטער... אַלץ וואָס האט פאַסירט מיט אים אין וואַרשע האט פאַסירט

א מעשה מיט א שמעקעלע...

אזוי שנעל, אז ער האט נישט געהאט קיין צייט צו באמערקן, אז ער איז געשטימט גאנץ אנדערש ווי דער פאמער און די מאכטער... ער האט אפילו נישט באגריפן צו דער צייט, אז זייער גוטע באציונג צו אים האט ער צו פארדאנקען דעם פאקט, וואס ער לערנט זיך אין א פראנצויזישן אוניווערזיטעט, וואס עס קען אייראפעישע שפראכן, אבער נישט דעם פאקט, וואס ער איז א גומער ייד און האט א סך יידיש וויסן.

עס איז נישט אריבער קיין סך צייט און בנימין גומטאן האט דערפילט, אז צווישן אים און זיין יונגער פרוי מיט איר פאמער ליגט א טיפער אפגרונט.

די ערשטע ערנסטע קריגעריי צווישן זיי איז פארגעקומען איינמאל בייטאג, ווען ער האט זיך אומגעקערט פון זיין ביורא אהיים עסן מיטאג.

ארויסקומענדיק אין קארידאר האט ער דערזען אין מיסט, וואס די דינסט האט געהאלטן ביים אויסקערן פון הויז, זיין שמעקעלע מיטן אויסגעשניצן פסוק.

בנימין גומטאן האט ארויסגעשלעפט זיין שמעקעלע פון דעם מיסט, עס אפגעווישט ווי מען ווישט אפ א הייליקע זאך און עס ארוינגעטראגן אין עס צימער, ווו זיין פרוי האט גע-ווארט אויף אים ביים געגרייטן טיש.

—ווער האט געהייסן דער דינסט ארויסקערן מיין שמעקע-לע מיטן מיסט? — האט ער א פרעג געטאן שמילערהייט, בא-האלטנדיק זיין כעס ביי זיך אין הארצן.

— ווער? איך! איך בין דאך דא די באלעבאסטע!

— עס איז אמת, אז דו ביסט דא די באלעבאסטע אין הויז. אבער מינע זאכן, וואס זיינען מיר טייער, מארסטו נישט הייסן ארויסווארפן! איך האב דיר שוין פיל מאל דערציילט, אז אדאנק דעם דאזיקן שמעקעלע איז מיין לעבן גערעטעוועט געווארן, צוויי מאל.

— איך וויל שוין מער נישט הערן די דאזיקע נארישקייטן — האט אים באלד איבערגעהאקט די רייד זיין פרוי — איך שעם זיך פשוט פאר דיר, וואס דו, א געלערנטער מענטש, מאכסט פון דעם שמעקעלע א געמשקע...
— איך מאך נישט קיין שום געמשקע פון דעם שמעקעלע

ז י נ א ר צ ב י נ א ז ו ר י ט ש

— האָט ער איר איבערגעשלאָגן מיט כעס — אָבער איך זעל קיינמאל נישט פאַרגעסן, אז דאָס שטעקעלע קומט פון ירושלים, פון דער הייליקער שטאָט, אז עס איז איבערגעגאַנגען פון זיידן צו מיין טאָטן און פון מיין טאָטן צו מיר... און איך האָט, אז עס וועט נאָך איבערגיין אויך צו מיין זון...

— דאָס זיכער נישט! — האָט זיך מיט כעס אָפּגערוּפּן זיין פרוי.

בנימין גוטמאַן האָט מער קיין וואָרט נישט געהערט. ער האָט איינגעוויקלט דאָס שטעקעלע אין פאַפיר, עס אַרויפגע-
טראָגן אויפן בוידעס און באַהאַלטן, כדי קיינער זאל עס נישט געפינען און נישט אַרויסוואַרפן פון הויז.

די צווייטע קריגעריי איז פאַרגעקומען צווישן בנימינען און זיין פרוי, ווען עס איז געבוירן געוואָרן זייער ערשט קינד. זיי האָבן זיך געקריגט צוליב אַ נאַמען.

בנימין גוטמאַן האָט געוואָלט אַ נאַמען געבן זיין געבוירע-
נעס יונגל נאָך זיין זיידן, יעקב. אָבער זיין פרוי האָט בשום אָפּן נישט געוואָלט, אז איר קינד זאל מען רופן מיטן יידישן יעקב. בנימיןס ווייב האָט אויסגעפירט. מען האָט דאָס יינגעלע אַ נאַמען געגעבן סטעפאַן, אין פויליש. ווען ער איז אונטערגע-
וואַקסן, האָט מען אים אָנגעהייבן צו רופן ביים פאַרצויגענעס נאַמען, סטעפעק.

סטעפעק איז געוואַקסן ווי אַ פויליש קינד. מען האָט פאַר אים געזונגען פוילישע לידלעך, אים דערציילט פוילישע מע-
שיות. ווען ער איז אַלט געוואָרן זעקס יאָר, האָט מען אים אריינגע-
געגעבן אין איינער פון די פוילישע שולעס, וווּ עס האָבן גע-
לערנט נאָר קינדער פון די פוילישע אַריסטאָקראַטן און גבירים. בנימין גוטמאַן האָט זיך געבעטן ביי זיין ווייב, אז מען זאל איינלאָדן אַהיים אַ יידישן לערער, אז ער זאל קומען עט-
לעכע מאל אין דער וואַך און לערנען מיטן קינד יידיש. אָבער זיין ווייב און איר פאַטער האָבן זיך אויסגעלאַכט פון אים.

— אונדזער סטעפעק האָט נישט קיין צייט צו לערנען אַ שפראַך, אין וועלכער מען שרייבט פון רעכטס אויף לינקס..

א מעשה מיט א שטעקעלע . . .

וואס וועט ער האבן פון יידיש? — האט איראנזירט בנימין פרוי — סטעפעק דארף נישט לערנען קיין „לשון קודש!“ סטוי- פעק דארף לערנען אייראפעישע שפראכן, ענגליש, פראנצויזיש, דייטש, אבער נישט די גארישע זאכן, וואס פאסטן זיך פאר אלע און קליינשטעמלידיגע יידן. סטעפעק וווינט אין ווארשע, צווישן פאליצקן, דארף ער אויסוואקסן ווי א פאליצק. די שכנים אונדזערע טארן זיך נישט אַנשטויסן, אז ער איז א ייד...

בנימין גוממאן האט געוואסט, אז זיינע רייד זיינען אומ- יוסט, און ער האט אויפגעהערט זיך צו קריגן מיט די, וואס האבן פיינט געהאט יידן און יידישקייט.

אבער זיין הארץ האט אים נישט ווייניק געווייטאגט. אפט. גאנץ אפט, פלעגט ער אפליגן גאנצע נעכט און נישט קענען צומאכן אן אויג פון פארדרום און יסורים.

אפטמאל פלעגט ער זיך אפרייסן פון דעם ערשטן געשמאקן דרעמל, ווייל עס פלעגט זיך אים אויסדוכטן, אז ער הערט א שטימע פון ערגעץ און אז די שטימע זאגט צו אים אזוי: „בנימין גוממאן! האסטו פארגעסן, אז דו ביסט דאס אייניקל פון ר' יעקב גוממאן פון פראנקפורט אס מיינט? האסטו פאר- געסן, אז דו ביסט אויך אן אייניקל פון דעם שטראסבורגער רב, פון דעם באוואוסטן רב פון עלזאס? דיינע עלטערן האבן דיר געלערנט זיין א ייד. פארוואס לערנסטו נישט דיין זון קיין יידישקייט? אט ווערט ער שוין באַלד בר-מצוה און ער קען נאך אפילו נישט דעם אלף-בית“ . . .

נאך אזעלכע נעכט פלעגט בנימין גוממאן אויפשטיין א צערודערטער און אומעטיקער. ער פלעגט זוכן א מעגלעכקייט צו רעדן מיט זיין פרוי און מיט איר פאטער, מיטן אלטן דאך- מער, זיי דערקלערן, אז זיין לעבן האט קיין זין נישט, אויב זיין זון וועט אויסוואקסן ווי א פויליש יינגל. אבער זיי האבן אים קיינמאל נישט געוואלט אויסהערן. דאן פלעגט בנימין גוממאן אוועקגיין פון דער היים גאנץ פרי אין זיין ביורא אריין, כדי דארט זיך צו פארגעסן אין זיין ארבעט . . .

עמלעכע מעג פאר סטעפעקס בר מצווה איז קיין פוילן אריין די נאצי-ארמיי. גוממאנס פרוי און איר פאטער, דער

זינא ר א ב י נ א ו ו י ט ש

„פוילישער“ דאָקטער, האָבן ניט געגלייבט, אז הימלער וועט אזוי שנעל פארנעמען ווארשע.

מען האָט צוגעגרייט צו סטעפעקס דרייצנטן געבורטסטאָג אַ גרויסן יום-טוב, ווי אין רואיקע און נאַרמאַלע צייטן, גלייך ווי עס וואָלט נישט געלוערמט קיין געפאַר אויף דער שטאַט און אירע יידן . . .

בנימין גוממאַן האָט געוואוסט פאַרויס, אז צו דעם יום טוב וועט זיין פרוי איינלאָדן נאַר פּאַליאַקן, אַדער אַזעלכע יידן וואָס האָסן יידישקייט פונקט ווי זי און איר פּאַטער. בנימין גוממאַן האָט שוין געוואוסט אויף אויסנווייניק אַלע „חכמות“, וואָס וועלן געזאָגט ווערן פון די פוילישע קינדער, סטעפעקס חברים, אַלע מעשיות, וואָס וועלן דעצריילט ווערן, און אַלע לידער, וואָס וועלן געזונגען ווערן ביי זיין זונס „בר מצוה“.

דאָס וואָרט „בר מצוה“ האָט געעקבערט זיין מוה, ווען ער האָט זיך דערמאַנט אָן זיין אייגענער בר מצוה. דאָס הויז פון זיינע עלטערן איז געווען פול מיט רבנים און לערער און זייע-רע תלמידים, וועלכע האָבן פאַרשטאַנען גלייך מיט אים אין די שוואַרצע פינטעלעך. מען האָט ביי דער פייערונג נישט נאַר געגעסן און געטרונקען, נאַר אויך פאַרהערט אַלע קינדער און מער פון אַלעמען האָט מען אויסגעפרעגט דעם בר-מצוה-יינגל אַליין. מיט גרויס אינטערעס האָבן זיך די געסט, פון קליין ביז גרויס, צוגעהערט צום בר מצוהס רייד. נישט נאַר האָט דאָס בר מצוה-יינגל פאַרשטאַנען יידישע זאַכן ער האָט אויך גע-רעדט אייראָפּעיִשע שפּראַכן...

און וואָס ווייסט סטעפעק צו זיין בר מצוה?

ניין ! אזא בר מצוה וויל ער נישט ! זיין א שותף צו אזא פייערונג קען ער נישט!

דעריבער איז בנימין גוממאַן אַוועק פון זיין הויז אין טאָג פון זיין זונס בר מצוה גאַנץ פרי, כדי נישט צו זיין אין דער היים, ווען מען האָט זיך געגרייט צו דער פייערונג.

אַבער דער געדאַנק, אז דאָס איז אַ טאָג פון זיין זונס בר-מצוה האָט אים נישט געלאָזט רוען, אפילו בעת ער איז געזעסן אין זיין ביוראָ. ער האָט אפילו יענעם טאָג נישט גע-קענט פאַרגעסן זיך אין זיין אַרבעט . . .

א מעשה מיט א שטעקעלע . . .

ארום פיר אזייגער האָט ער פארלאָזט זיין ביוראָ און האָט זיך געלאָזט ניין איבער די גאָסן פון וואַרשע. שפּאַצירנדיק אזוי אין דער געגנט פון זיין ביוראָ האָט ער באַמערקט, אז די טירן פון דער גרויסער שול זיינען אָפּן. דאָס האָט אים זייער געוונדערט, ווייל עס איז געווען אַ וואַכעדיקער טאָג.

אויס גייגיר פאַרוואָס די שול איז אזוי ברייט אָפּן אין סאַמע וואַכעדיקן טאָג, איז ער אַרײַנגעגאַנגען אינעווייניק. דאָן ערשט האָט ער דערזען, אז אינעווייניק זיינען פאַראַן זייער פיל יידן, פרויען און קינדער.

בנימין גומטאָן האָט זיך צוגעזעצט אין דער שול, כדי צו זען און הערן, וואָס עס קומט דאָרט פאַר, און צו דערוויסן זיך, פאַרוואָס די שול איז פול מיט מענטשן.

אויף דער בימה פון שול איז אַרויף אַ ינגער בחור און אַזן אַ פיינעם יידיש האָט ער זיך געווענדעט צו די פאַרוואַלטער, אזוי:

— יידן, ראַמעוועט אייערע קינדער! פאַרשפעטיקט נישט, ווי דאָס האָבן פאַרשפעטיקט די יידן פון דייטשלאַנד, וועלכע האָבן אונדז נישט געוואַלט שענקען קיין אויפמערקזאַמטייט. ווען זיי וואַלטן זיך צוגעהערט צו אונדזערע רייד אין צייט, וואַלטן זייערע קינדער געווען איצט אין ענגלאַנד, אָדער אין ארץ ישראל, וווּ מען גיט אויף זיי אַכטונג מיט געטריישאַפט און ליבע. זיי האָבן אָבער אונדז נישט געוואַלט הערן, און דער-פאַר זיינען זייערע קינדער מיט זיי אין פאַרשידענע לאַגערן... אָבער איר, יידישע עלטערן, הערט איר דען נישט, ווי עס דערנענטערט זיך דער נאַצי? טרויט אונדז אַן אייערע קינדער, און מיר וועלן זיי אַרויספירן פון פּוילן, ווייל עס איז נאָך פאַראַן אַ שעה צייט, אַ שעה און נישט מער! איילט זיך צו! מאַרגן ביינאַכט גייט אַרויס פונדאָנען די לעצטע גרופע . . . מיט אַן אַנגעווייטאַגט האַרץ האָט בנימין גומטאָן פאַרלאָזט די שול. לאַנג האָט ער זיך אַרומגעדרײט איבער די גאַסן פון וואַרשע. אַרומגייענדיק האָט ער געהאַלטן אין איין טראַכטן וועגן זיין ידן.

ווען ער איז ענדלעך געקומען צו זיך אַהיים, האָט ער נישט געקלונגען אין מיר, נאָר ער איז אַריין שטילערהײד, אַז קיינער

זינא ר א ב י נ א ו ו י ט ש

זאל אים נישט באמערקן. ער האט זיך אומישנע ארוינגעלייגט
היין בעט און זיך געמאכט קראנק.

אזוי איז ער אפגעלעגן אין בעט, ביז וואנען אלע געסט
זיינען זיך צעגאנגען. דאן ערשט איז ער ארונטערגעקומען אין
עס-צימער, ווו עס זיינען נאר געווען זיין ווייב און איר פאטער,
כדי מיט זיי צו איבערצורעדן וועגן דעם, וואס ער האט געהערט
אין ער גרויסער שול.

— איר פראוועט יום טובים ווי אין די אלטע גומע ציימן
— האט ער אָנגעפאָנגען — און אין שטאָט וואַרט מען אויף
היטלערס אריינקומען! איר ווייסט דאך, וואס ער וועט טאן
מיט אונדז, יידן, ווען ער וועט אריינקומען. אויב איר ווילט
נישט אנטלויפן פונדאנען, אויב אייער לעבן איז אייך נישט
טייער, לאמיר כאטש ראטעווען אונדזער קינד, אונדזער סמע-
פעקן!

— און ווי אזוי קענסטו ארויסראטעווען אונדזער סמע-
פעקן? — האט געלאכט פון אים דער אלטער דאקטער —
אפשר מיט דיין אמאליקן כישוף-שמעקעלע, אויף וועלכן עס
זיינען אויסגעשניצט די לעכערלעכע ווערטער אין דיין „לשון
קודש“? ...

— סטעפעק איז א בלאנדער יינגל — האט געזאגט גוט-
מאנס ווייב — ער זעט אויס ווי אן אמתער פאליאק! און
היטלער וועט קיין שלעכטס נישט טאן די פאליאקן ...
— און איך זאג אייך, אז אונדזערע „גוטע שכנים“, די
פאליאקן, אין וועלכע איר גלייבט אזוי, וועלן ביי דער ערשמער
געלעגנהייט אייך מסרן. זיי וועלן מסרן אייך און אונדזער
קינד! לאמיר אים ארויסראטעווען פון דאנען!

בנימין גוטמאן האט געפילט, אז אומזיסט רעדט ער צו
זיין פרוי און צו זיין שווער. ער האט א מאך געטאן מיט
דער האנט אויף זיי און איז צוריק אריין אין זיין בעט. אבער
א גאנצע נאכט האט ער געהאלטן אין איין טראכטן:
„בין טאג פון מיין זונס בר מצוה האט איר געטאן מיט
אים, וואס איר האט געוואלט. אבער פון איצט אן וועל איך
טאן מיט מיין זון, וואס איך פיל פאר נייטיק צו טאן מיט
אים ...“

א מעשה מיט א שטעקעלע ...

אויף מאַרגן האָט בנימין גוטמאַן פאַרלאָזט גאַנץ פרי דאָס הויז, נאָך אַ לאַנגער און שלאַפלאָזער נאַכט. איך אין דעם דאָזיקן טאָג האָט ער נישט געקענט איינזיצן אין זיין ביוראַ. ווידער האָט ער זיך אַרומגעדרייט איבער די גאַסן פון וואַרשע. דער געדאַנק ווי אזוי צו ראַטעווען זיין איינציקן זון האָט אים געהאַלטן אין איין עקבערן אין מוח.

אויך דאָסמאַל איז ער, שפּאַצירנדיק איבער די גאַסן, אַרייַנגעגאַנגען אין דער גרויסער שול. אויך דאָסמאַל איז די שול געווען פול מיט מענטשן. בנימין גוטמאַן האָט אויסגעזוכט מיט זיינע אויגן דעם בחור, וועלכער האָט נעכטן גערעדט פון דער בימה צו די פאַרזאַמלטע אין אַ פיינעם יידיש. ער איז צוגעגאַנגען צו אים:

— הער, — האָט ער אַנגעפאַנגען מיט אַ שוואַכער שטימע.
— איך בין נישט קיין „הער“ — האָט געענטפערט דער בחור — מיין נאָמען איז פשוט עריק, איך הייס עריק!
— איך וויל ראַטעווען מיין זון, עריק!
— און וווּ איז אייער זון? האָט איר אים געבראַכט אַהער מיט זיך?

— ניין, ווי קען איך אים ברענגען אַהער, אַז מיין פרוי און איר פאָטער ווילן נישט דערלאָזן, אַז מען זאָל אים פונ-דאַנען אַרויסנעמען. זיי גלייבן נאָך אַלץ, אַז היטלער וועט זיי קיין שלעכטס נישט מאַן.
מיט גרויס מיטלייד האָט עריק געקוקט אויף בנימין גוט-מאַנען.

— קען איך דען „קידנעפן“ פאַר אייך אייער זון און אים ברענגען מיט געוואַלד אַהערצו? — האָט ער געשאַקלט מיטן קאַפּ — און ווי אַלט איז אייער זון, הער?
— מיין נאָמען איז גוטמאַן. מיין זון איז ערשט נעכטן געוואָרן בר מצוה. ער איז דרייצן יאָר אַלט, עריק.
— איך פאַרשטיי איך גאַנץ גוט, הער גוטמאַן, אַז איר ווילט ראַטעווען אייער זון. אָבער קען מען דען אַרויסכאַפּן מיט געוואַלד אַ יינגל פון דרייצן יאָר פון הויז, אויב ער וויל אַליין נישט גיין?
— ניין, אַליין וועט ער נישט קומען! זיין מוטער וועט אים

זינא ראבינא וויטש

נישט לאזן גיין . . . — האָט גערעדט שטיל, גלייך ווי צו זיך אליין, בנימין גוטמאן.

אַבער אין דער זעלבער מינוט האָבן אַנדערע יידישע על-טערן אַרומגערינגלט עריקן און אים אַוועקגענומען אין אַ זייט, כדי אים איבערצוגעבן די איינצלע הייטן פון זייערע קינדער, וואָס זיי האָבן אים אָנפאַרטרויט.

ווען גוטמאן איז געבליבן אליין, האָט ער נישט אױפֿ-געהערט צו טראַכטן און איבערצוקייען עריקס ווערטער: „קינדעפּן, אַרויסכאַפּן מיט געוואַלד און אים ברענגען אַהער“ צו. . . אַבער ווי אַזוי? און אפשר וועט סטעפעק דאָך אױס-הערן, וואָס ער וועט אים דערציילן וועגן דער גרויסער היט-לער-געפאַר, וואָס רוקט זיך אָן אױף אַלע יידן און אױך אױף אים? ניין! ניין! סטעפעק איז דאָך פאַרסמט געוואָרן דורך זיין זיידן, דעם דאָקטער, וועלכער האַלט זיך פאַר אַן אמתן „פּאַליאַק“. סטעפעקס מוטער גלייבט אױך, אַז זיינע בלאַנדע האַר און זיינע העל-בלויע אױגן וועלן אים ראַטעווען און אַז זיי וועלן קענען אָפּמאַרן היטלעס ראַסן-ספּעציאַליסטן . . . ניין! מען דאַרף זיך אױף זיי נישט פאַרלאָזן, מען דאַרף ברענגן גען סטעפעקן אַהער מיט געוואַלד, מיט כּוח!

אַ שטיקל צייט האָט זיך בנימין גוטמאן אַרומגעדרייט איז דרויסן, אַרום דער שול. דערנאָך איז ער אַריינגעגאַנגען אין איינער פון די גרויסע אַפּטיקן און האָט געזאָגט צום אַפּ-טיקער:

— שוין עטלעכע נעכט ניט געשלאָפּן און איך בין אַזוי מיד, אַז איך קען גאַרנישט טאָן. גיט מיר שלאָפֿ-פּילן, אַז איך זאַל קענען היינט ביינאַכט כאַטש איינשלאָפּן אױף עטלעכע שעה צייט . . .

— איב איר זייט שוין עטלעכע נעכט נישט געשלאָפּן, וועל איך אייך געבן גאַר שטאַרקע פּילן, הער גוטמאן. איך פאַרזי-כער אייך, אַז היינט ביינאַכט וועט איר שוין שלאָפּן . . . דער אַפּטיקער האָט געגעבן גוטמאַנען אַ שאַכטעלע מיט פּילן.

קאפיטל צען

ווען גוממאן איז אהיימגעקומען מיט די שלאף-פילן אין קעשענען, האָט ער נישט געקלונגען דעם גלאַק פון טיר. ער איז אַרײַן צו זיך אין הויז מיט זיין אייגענעם שליסל. ער האָט געוואָלט זען אין וואָס פארא געמיט ער וועט טרעפן זיין הויז-געזינד. אפשר זיינען שוין אויך צו זיין פרוי און שווער דער-גאנגען די קלאַנגען וועגן דער דערנענטערונג פון הימלערן? אָבער גוממאן האָט נישט באַמערקט קיין שום ענדערונג אין דעם געמיט פון זיין הויז-געזינד. פון דער קיך האָבן זיך גע-טראָגן געשמאַקע, רייצנדע ריחות פון גוטע געקעכטסן. דער טיש איז עס-צימער איז געווען געגרייט אויף וועטשערע ווי שמענדיק. עס האָט געבלישטשעט אויף אים דער ווייסער טישטוך. עס האָט געמיניעט מיט הונדערטער קאַלירן דאָס גוטע גלאַזוואַרג און דאָס זילבער. די ליוסטערס האָבן געברענט אין אַלע ווינקלעך פון דעם גרויסן הויז. אין סאַלאַן אויף אַ ווייכן שטול איז געלעגן די פוילישע צייטונג און האָט געוואַרט אויפן אַלטן דאָקטער. אויפן דיוואַן איז געלעגן די מאַדע צייטונג פאַר פרויען און עס האָבן פון איר אַרויסגעקוקט אַלערליי נייע קליידער-מאַדעס . . .

— אויגן האָבן זיי, אָבער זיי זעען נישט, וואָס אַרום זיי מוט זיך — האָט אַ קלער געטאָן בנימין גוממאן באַמוקנדיק זיין באַקוועמע היים.

— ביסט שוין געקומען פון ביוראָ ? — האָט אַ פּרעג געטאָן זיין פרוי אַריינקומענדיק אין סאַלאַן — וואָס הערט זיך עפעס אין שטאַט ?

— אַלעס ווי געווען ! — האָט ער זיך אָנגעשמרענגט צו ענטפערן איר מיט אַ רואיקער שטימע.

— נישטאָ קיין נייעס, אין שטאַט איז רואיק, — האָט צו-געגעבן דער דאָקטער, וועלכער איז אויך אַריינגעקומען אין עס-צימער אין דער מינוט — איך האָב דיר געזאָגט, בנימין, אַז וואַרשע איז נישט קיין קליין שמעטעלע, וואָס מען געמט איין אין אַ שעה צייט. עס וועט דעם דייטש קאַסמן גענוג בלוט, ביז וואַגען עס וועט זיך אים איינגעבן איינצונעמען וואַרשע...

זינא ראבינא וויט ש

— אבער צוליב וואס רעדן איצט וועגן מלחמה? — האט גוטמאן געשמיכלט מיט א געמאכט שמייכלע — ווען עס טראגן זיך פון קיך אזעלכע געשמאקע ריחות? לאמיר בעסער גיין עסן.

— אייך איך בין הונגעריק ווי א וואלף — האט געזאגט סטעפעק אריינקומענדיק.

— אבער איך וועל היינט נישט גיין צום טיש אז א „קאך-טייל“ — האט געשפאסט גוטמאן.

— דו ביסט דאך דער „שר המשקים“, פאפא. טא גיי און פארמיש א קאקטייל פאר זיך.

— היינטיקס מאל וויל איך, אז מיר אלע זאלן טרינקען „לחיים“ צוזאמען. צו דיין געבוירנטאג, סטעפעק, האב איך נישט געקענט אונטערקומען, ווייל איך האב זיך יענעם טאג געפילט זייער שלעכט. דערפאר וויל איך איצט פארמישן א קאקטייל פאר אלעמען. . . און איך וועל נישט פארגעסן אפילו אונדזערע דינסטן. . . איך בין זיכער, אז איר האט אין גאנצן פארגעסן אז זיי בעת סטעפעקס יום טוב.

— גערעכט, פאפא, פארגעסן טאקע אז זיי.

— טא רוף איצט אריין אלעמען. לאזט אפילו נישט דורך דעם טויער-היטער. . . עס קומט זיי אלע א „לחיים“ לכבוד דיין נעכטיקן געבורטסטאג, סטעפעק!

און גוטמאן איז אריינגעגאנגען אין א קליין צימערל, ווו ער מישט שמענדיק צונויף קאקטיילס. אבער דאסמאל האט ער געדענקט, אז מען דארף פארמישן די קאקטיילס צוזאמען מיט שלאף-פילן. . .

— און איצט לאמיר אלע טרינקען „לחיים“ — האט ער פריילעך אויסגערופן, דערלאנגענדיק יעדן איינעם א גרויסע גלאז מיט דער פארמישטער משקה — אבער איידער מיר טרינקען „לחיים“ לכבוד סטעפעקס דרייצן יאריקן געבורטס-טאג, וואלט איך וועלן האלטן א שטיקל רעדע לכבוד דעם בעל שמחה. . . געדענק סטעפעק, אז דו זאלסט שמענדיק, ווו דו זאלסט נישט זיין, טראכטן וועגן די, וואס טרינקען איצט מיט דיר דעם „לחיים“, איבערהויפט וועגן דייע עלטערן. . .

— דיין רעדע איז נישט קיין געלונגענע, פאפא! — האט

א מעשה מיט א שמעקעלע . . .

שמעפעק איבערגעשלעגן זיינע רייד — וואָס עפעס „געדענ-
קען“ אין מיטן דערינגען? פאַר איך דען צוועק? צווי רעדט
מען גאַר, ווען איינער גרייט זיך אין וועג אַרײַן, פאַפּאַ!
— גערעכט, שמעפעק, נישט געלונגען! אָן אַנדערש מאַל
וועל איך צוגרייטן זיך בעסער באַצײטנס. איצט אַכער לאַמיר
ענדיקן מיין רעדע מיט אַ ווונטש, אַז דער „לחיים“ זאַל טאַקע
זײַן אויף לאַנגע יאָרן און צו אַ געזונט לעבן דיר, שמעפעק! . . .

* * *

נאַכדעם ווי אַלע האַבן געטרונקען „לחיים“ אָן אויסגע-
ליידיקט זייערע גלעזער, האָט זיך די פאַמיליע געזעצט צום
מיש עסן וועטשערע.

אַלע האַבן געגעסן מיט גרויס אַפעטיט, אַלע אחוץ בנימין
גוטמאַן. ער האָט טאַקע געמאַכט דעם אַנשטעל, אַז ער עסט,
אַכער יעדער ביסן איז בײַ אים געבליבן שמעקן אין גאַרגל,
ווייל אין מוח בײַ אים האָט געעקבערט: „וועט זיך איינגעבן
דער פּלאַץ? וועלן די פאַרמישמע קאַקטיילס האַבן די געהער-
קע ווירקונג?“

דער ערשמער איז שיכור געוואָרן פון דעם קאַקטייל דער
אַלטער דאַקטער. ווי נאָר ער האָט אַפּגעגעסן, האָט ער זיך
אַנטשולדיקט, זאַגנדיק, אַז ער האָט זייער שווער געאַרבעט
אין שפּיטאַל דעם גאַנצן טאַג.

נאָכן דאַקטער האָט פאַרלאָזט דעם מיש שמעפעק. אָן אַ
זײַ געזונט האָט ער זיך געלאָזט לויפן צו די טרעפּ פון צווייטן
שמאַק, וווּ עס זיינען געווען אַלע שלאַף-צימערן.

— וווּ איילסטו זיך צווי, שמעפעק? דו ביסט דאָך נישט
מיד ווי דיין זיידע — האָט בנימין גוטמאַן געפרוּווט פאַר-
האַלטן זײַן זון.

— איך בין שיכור פון דיין קאַקטייל, פאַפּאַ! לאַז מיר
גיין שלאַפן!

— איך וועל דיר נישט לאָזן גיין, ביז וואַנען דו וועסט
נישט אַ קוש טאַן דיין מאַמען.

— וואָס איז עפעס פּלוצלונג פאַר אַ קושן זיך, פאַפּאַ?
איך בין שוין אַ גרויסער בחור! איך קוש שוין לאַנג נישט
דער מאַמען, איידער איך גיי שלאַפן . . .

זינא ראבינא וויטש

— א גרויסער?! — האט געלאכט מיט יאשמשערקעס
גוטמאן — דאך וועל איך דיר ניט לאזן גיין שלאפן, ביז וואנען
די וועסט נישט א קוש מאן דיין מאמען. . .
אין קאפ ביי אים האט געעקבערט „אפשר איז דאס צום
לעצטן מאל, וואס ער זעט זיין מאמען?“ . . .

— איך בין שוין אויך שיכור געווארן פון דיין קאקטייל —
האט זיך אפגערופן די פרוי גוטמאן. זי האט גענומען מיט
זיך דעם מאדע-זשורנאל און איז ארויפגעגאנגען צו זיך אין
שלאפצימער. אין עטלעכע מינוט ארום איז יעדער איינער גע-
שמאק געשלאפן. אפילו דער שויער-הימער איז שוין געשלאפן
געשמאק לעבן זיין בודקע, זיצנדיק אויף א שטול.

נאך דער אינספעקציע איז גוטמאן ארויפגעגאנגען אויפן
בוידעם און ארונטערגענומען פון דארט דאס שמעקעלע, וואס
זיין זיידע האט געבראכט פון ירושלים. ער האט אראפגענומען
פון שמעקעלע דאס פאפיר, אין וואס עס איז געלעגן איינגע-
וויקלט, און אפגעשטויכט פון אים דעם שטויב פון א לאנגער
צייט. דערנאך איז ער אריינגעגאנגען צו סמעפעקן אין צימער
אריין, זיך אנידערגעזעצט ביי דעם יינגלס שרייבטיש און אן-
געשריבן א צעטעלע. דאס צעטעלע האט ער אריינגעלייגט אין
מאנטל-קעשענע און ארויפגעצויגן דעם מאנטל אויפן שלאפנדן
יינגל. נאכדעם ווי ער האט פארשפיליעט דעם מאנטל און דעם
גארטל פון מאנטל, האט ער אריינגערוקט אין גארטל דאס
שמעקעלע מיטן אויסגעשניצטן פסוק.

אין זיין געשמאקן שיכורן שלאף האט סמעפעק אויסגעזען
ווי א קליין יינגל. דער פאטער האט זיך גוט איינגעקוקט אין
זיין איידעלן קינדערשן פנים, אים אויפגעהויבן אויף זיין אקסל
און איז ארונטער מיט זיין „לעבעדיקן פעקל“ פון צווייטן
שמאק אין נאס אריין.

קאפיטל עלף

די גרויסע שול איז געווען געפאקט, ווען גוטמאן האט
אריינגעבראכט זיין שלאפנדיקן זון. עריק איז אים געלאפן

א מעשה מיט א שטעקעלע . . .

אנטקעגן, כדי אים צו העלפן אנדערלייגן דאס „שלאפנדיקע פעקל“ באקוועם אויף א באנק.

— איך זע, הער גוטמאן, אז אייך האט זיך איינגעגעבן אייער „קינדנעפינג“ — האט ער געשמייכלט צום פאטער. נישט שטענדיק געלינגט ארויסצוכאפן א קינד . . .

— עם האט מיר געמוזט געלינגען, עריק! מיר האבן דאך געוואלט אים ארויסראטעווען פון דער גרויסער געפאר, וואס הענגט שוין איבער אונדז אלעמען . . .

גוטמאן האט אוועקגעדרייט זיין פנים, כדי עריק זאל נישט זען די טרערן אין זיינע אויגן.

עריק האט אלץ באמערקט, אבער ער האט געמאכט אן אנשמעל, אז ער איז פארטיפט אין זיין פנקסל, ווו ער שרייבט אריין די נעמען און די געשיכטעס פון די קינדער, וואס מען פארטרויט אים אן.

— אלזא, הער גוטמאן, איצט איז די צייט צו פארשרייבן אויך אייער זונם געשיכטע. מיר דארפן דאס אלץ וויסן, כדי מיר זאלן קענען געפינען אייער דעם צווייטן נאכן קריג . . .

— אויב אזוי, עריק, טא פארשרייבט, אז מיין זונם יודישער נאמען איז יעקב, און אז דעם נאמען האב איך אים געגעבן נאך מיין זידן עליו השלום, ר' יעקב גוטמאן פון פראנקפורט אב-מיין.

— ר' יעקב גוטמאן איז געווען אייער זיידע, הער גוטמאן!?

— האט אויסגערופן עריק מיט גרויס איבעראשונג און האט נאכאמאל אויסגעשמערקט צום פאטער זיין האנט.

— הייסט עס, אז סטעפעק איז אן אוראייניקל פון יענעם גרויסן יידן, וועמענס נאמען איז אריין אין דער געשיכטע פון דייטשן יידנטום? איר מעגט זיין זיכער, אז איך וועל אכטונג געבן אויף סטעפעקן, גלייך ווי ער וואלט געווען מיין אייגן קינד!

— אויב איר שרייבט, עריק, טא שרייבט שוין אויך, אז מיין פאטער עליו השלום, ר' יוסף גוטמאן, איז אויך געווען א יידן א למדן און גרויסער נדבן און איז אין דער הינזיכט געגאנגען אין די פוסטריט פון זיין פאטער, ר' יעקב גוטמאן . . .

זינא ראבינא וויט ש

און אויב עס אינטערעסירט אייך, האב איך אליין אויך אריינגע-
געמוקט אין די קליינע פינטעלעך, אפילו ווען איך בין שוין
געווען א סטודענט פון פאריזער אוניווערזיטעט. . . אבער
דעם אמת מוז איך אייך זאגן, אז ליידער, מיין זון קען נישט
אפילו דעם אלף בית. . . זיין מוטער און זיין זיידע האבן
געוואלט, אז ער זאל אויסוואקסן ווי אן אמתער פאליצק. . .
עריק האט דאס אלץ פארשריבן אין זיין פנקסל. ווען ער
האט געענדיקט שרייבן, האט זיך אנגעהייבן א גרויסע בא-
וועגונג אין דער שול. מענער, פרויען און קינדער האבן זיך
אנגעהייבן שטופן צו די טירן.

עריק האט געוואלט העלפן גוטמאנען ארויסטראגן זיין
שלאפנדן יינגל צו איינעם פון די וועגענער, אבער גוטמאן
האט דאס נישט דערלאזט. דאסמאל האט ער אליין געוואלט
פילן די „זיסע משא“ מיט אלע זיינע אברים. . .

ער האט ארויסגעטראגן זיין זון און אים אנידערגעלייגט
אויף א וואגן. ער איז געבליבן שטיין אינמיטן גאס, ביז וואנען
דער וואגן האט זיך גערירט פון ארט, ביז אלע וועגענער און
פומבייער זיינען פארבייגעגאנגען.

און ווען די שול-גאס איז געבליבן ליידיק, איז ער נאך אלץ
געשטאנען און האט געמורמלט צו זיך אליין: „אבי מיין זון
איז געראטעוועט. וועגן מיר זאל קיינער זיך נישט זארגן.“

קאפיטל צוועלף

עס איז געווען א לויטערער און זוניקער הארבסט-מאג, און
פאנג סעפטעמבער, ווען סטעפעק האט זיך אויפגעכאפט פון
זיין שווערן שלאף.

ווען ער האט געעפנט זיינע אויגן האט ער זיך דערזען
ליגן אויף א וואגן, צווישן קליינע קינדער. עס האט זיך אים
אויסגעוויזן, אז דאס וואס ער זעט איז א חלום. . . סטעפעק
האט געקוקט אין די בלויע הימלען און געווארט, אז דער
חלום זאל פארשווינדן. . . אבער דער חלום איז נישט פאר-
גאנגען. דער וואגן, ווו ער איז געלעגן, האט זיך באוועגט אויף

א מעשה מיט א שמעק עלע . . .

אן אמת. די פערד זיינען געווען לעבעדיקע. סמעפעק האט זיך אָנגעטאַפּט . . . ניין ! ער שלאָפּט נישט! הייסט עס, אז נישט אין הלום זעט ער דאָס אַלץ, נאָר אויף דער וואָר. און אויב אויף דער וואָר — ווי קומט ער צווישן די אַלע שלעפּערס, וואָס גייען צופּום, אָדער זיצן און ליגן אין די וועגענער? ניין, עס איז נישט גלאַטיק ! נישט איינפאַך ! נישט אַנדערש, נאָר אז מען האָט אים „געקידנעפּט“. אויב אזוי, דאַרף ער זיך אַרויס-ראַטעווען פון זיינע „קינדנעפּערס!“ עס איז נאָך אַ גליק, וואָס זיי האָבן אים נישט געבונדן, נאָר אזוי אים אַנידערגעלייגט אין וואָגן . . .

מיט כוח האָט זיך סמעפעק אַ ריס געמאַן פון זיין אַרט, זיך אויפגעהויבן און געוואָלט אַרונטערשפּרינגען פון וואָגן. צוויי פריינטלעכע הענט האָבן זיך מיטאַמאַל אויסגע-שמרעקט צו אים, כדי אים צו העלפן אַרונטערקריכן פון וואָגן.

אָבער ווען ער איז שוין געשמאַנען אויף דער ערד, האָבן אים די צוויי הענט פאַרהאַלטן און אַ פריינדלעכע שטימע האָט אים אַ פּרעג געמאַן: „ווהיין, סמעפעק?“ — אַהיים ! — האָט געענטפּערט סמעפעק רייסנדיק זיך פון עריקס הענט — אַהיים, צו מיין טאַטן! צו מיין מאַמען! ווער הט אַעס געוואָגט מיר צו קידנעפּן?!

— באַרואיק זיך, סמעפעק ! לייג אַריין דיין האַנט אין קעשענע, וועסטו דאַרט געפינען אַ צעטלע און דו וועסטו שוין אַלץ פאַרשטיין . . .

סמעפעק האָט געמאַן ווי עריק האָט אים געהייסן. ער האָט געפונען דאָס צעטלע, וואָס איז געווען געשריבן מיט זיין פאַ-טערס האַנטשריפּט. אויפן צעטלע האָט ער איבערגעלייענט: „סמעפעק, זון אונדזערער, מיר זעגענען זיך מיט דיר דער-ווייל. דאָס פייער פון קריג האָט שוין אַרומגעכאַפּט גאַנץ וואָר-שע. אויב גאָט וועט אונדז העלפן און מיר וועלן זיך זען, וועל איך דיר דערציילן פאַרוואָס מיר האָבן אויסגעקליבן פאַר דיר דעם דאָזיקן וועג. מיר גייען מיט אַן אַנדער וועג, אָבער מיר זיינען זיכער, אז דער וועג, אויף וועלכן מיר האָבן דיך געשיקט, איז דער בעסטער. אין גאַרמל פון דיין מאַנטל וועסטו געפינען

זינא ראבינא וויטש

א שמעקעלע מיט אויסגעשניצטע אותיות. דו האסט די דאזיקע אותיות קיינמאל נישט געלערנט. עם וועט נאך פארבייגיין א לאנגע צייט, ביז דו וועסט זיך אויסלערנען צו פארשטיין, וואס עם איז אויסגעקריצט אויפן שמעקעלע. אבער איין זאך גע-דענק: היט דאס שמעקעלע, ביז עם וועט זיך ענדיקן דער קריג, און ווען די ערד וועט זיך בארואיקן, טו אלץ וואס איז אויס-געקריצט דארט. . . .

עטלעכע מאל האט סמעפעק איבערגעלייענט דאס צעמ-לע, וואס זיין פאטער האט אנגעשריבן מיט זיין אייגענער האנטשריפט, אין פויליש. אבער ער האט קיין איין ווארט נישט פארשטאנען. דאס צעמלע איז געווען א גרויסע רעמעניש פאר אים. אבער ווען עריק האט אים געפרעגט „האסט פאר-שטאנען, סמעפעק?“, האט דאס שמאלצע יינגל געענטפערט: — פארשטאנען!

ערשט דאן האט ער ארויסגענומען דאס שמעקעלע, וואס איז געווען אריינגערקט אין גארטל פון זיי מאמל, און עם גוט באקומט. די רעמעניש איז געווארן פאר אים נאך גרעסער. עם האט זיך אים זייער געוואלט וויסן, וואס איז אויסגעקריצט אויפן שמעקעלע, און ווער איז דער בחור, וואס האלט אים צו ביי דער האנט. עם האט זיך אים געוואלט וויסן, פארוואס זיינען זיינע טאטע-מאמע אוועקגעגאנגען מיט אן אנדער וועג און אים געשיקט אויף דעם וועג מיט דעם בחור. און ווער זיי-נען די שלעפערס, וואס גייען פארויס און הינטער אים? ווהיין פירט מען זיי און אים? און פארוואס האט זיין פאטער אריינגע-שטופט דאס שמעקעלע צו אים אין גארטל?

אבער מער פון אלץ האט זיך אים געוואלט וויסן, וואס עם באדייטן די אויסגעשניצטע אותיות אויפן שמעקעלע. . . זאל ער א פרעג טאן דעם בחור, וואס פירט אים ביי דער האנט? ניין, סמעפעק איז א שמאלצער יינגל און עם איז אים נישט אנגעשטאנען צו פרעגן. . . .

* * *

עם האבן זיך אפגעשמעלט די וועגענער און די פוסגייער, וואס זיינען געגאנגען ביי די זייטן, האבן זיך אנדערעגעוועזט אפרוען אביסל פון שווערן וועג.

א מעשה מיט א שטעקעלע . . .

עריק האָט אַרויסגענומען אַ צוקערקע פון זיין קעשענע און עס דערלאַנגט סטעפעקן. ער האָט אָפּגעשטופּט דעם בחורים האַנט. דאָן איז עריק צוגעגאַנגען צו איינעם פון די וועגענער און געבראַכט פון דאָרט כרויט מיט ווורשט און דערלאַנגט סטעפעקן.

— פאַרוואָס האָסטו מיר נישט געזאָגט, אַז דו ביסט הונ- געריק? — האָט ער גערעדט מיט אַ חכרישן שמיכל צום יינגל.

סטעפעק האָט גענומען וואָס עריק האָט אים דערלאַנגט. בעת ער האָט געקויט דאָס כרויט, האָבן ביידע געשמייכלט ווי גוטע חברים. שמייכלנדיק צו עריקן האָט סטעפעק זיך גע- האַלטן אין איין שלאַנגן מיט דער דעה, צי ער זאָל איבער- לייענען פאַר אים דאָס צעטעלע, וואָס זיין פאָטער האָט אָנגע- שריבן אין פּויליש און אַריינגעלייגט צו אים אין מאַנטל- קעשענע.

נאָך אַמאָל האָט סטעפעק אַריינגעקוקט אין צעטעלע און ווען ער האָט עס נאָך אַמאָל איבערגעלייענט, האָט ער אַ פּרעג געטאָן עריקן:

— איז טאַקע פאַראַן אַ מלחמה, ווי מיין פאָטער שרייבט מיר אין צעטעלע? . . .

זיינע רייד זיינען איבערגעשלאַנגן געוואָרן פון אַן עראָפּלאַן גערויש, וואָס האָט אָנגעפילט די לופט.

אַלע פּוסגייערס זיינען געלאָפּן זיך באַהאַלטן צווישן די ביימער פון וואַלד. נאָך זיי זיינען נאַכגעלאָפּן די וואָס האָבן באַוויזן אויף שנעל אַרונטערצוקריכן פון די וועגענער. האַלטני- דיק עריקן ביים האַנט איז סטעפעק אויך געלאָפּן אין וואַלד אַריין, זיך באַהאַלטן צווישן די ביימער.

„ווייזט אַויס, אַז דער גערויש אויבן מיינט מלחמה“ — האָט דאָס יינגל אַ קלער געטאָן.

ווען דער גערויש איז אַריבער האָט עריק געזאָגט צום יינגל:

— דו האָסט מיר געפרעגט, צי עס איז פאַראַן אַ מלחמה. איך האָב דיר נישט באַוויזן צו ענטפערן . . .

זינא ראבינא וויטש

— עם איז שוין נישט נייטיק — האָט געזאָגט סמעפעק
און ער האָט אָנגעוויזן אויף די פליענדיקע עראָפלאַנען.
— דאָס איז דערווייל בלויז אַ הקדמה צו דער מלחמה,
סמעפעק. אָבער האָב ניט קיין מורא ! איך וועל דיך שמענדיק
היטן :

— איך ווייס אפילו נישט דיין נאָמען — האָט דאָס יינגל
געשמייכלט צו אים.

— האָב איך דען דיר שוין נישט געזאָגט, אז מיין נאָמען
איז עריק ?

פון די דאָזיקע פריינמלעכע ווערטער איז סמעפעק געוואָרן
אזוי היימיש מיט עריקן, אז ער האָט נאָכאָמאל אַרויסגענו-
מען זיין שמעקעלע פון דעם מאַנטל-גארטל און, ווייזנדיק אים
די אויסגעשניצטע אותיות, אַ פרעג געטאָן:

— קאָנסטו לייענען די דאָזיקע אותיות, עריק?

— אַ פראַגע ? בין איך דען נישט קיין ייד?

צום ערשטן מאל אין זיין לעבן האָט זיך סמעפעק פאַר-
שעמט, פאַווראָס ער קען ניט לייענען די אותיות, וואָס אַ ייד
דאַרף קענען לייענען. ער האָט צוריק אַריינגערוקט דאָס שמעי-
קעלע אין דעמוזעלבן פלאַץ, וווּ עס איז געלעגן ביז דאָן, און ער
האָט מער נישט געפרעגט עריקן, וואָס עס מיינען די אויסגע-
שניצטע אותיות.

„סיי ווי סיי — האָט ער זיך געטרייסט — שרייבט מיין
פאָטער אין צעמעלע, אז איך זאָל טאָן דאָס, וואָס עס מיינט
די אויסשניצונג פון שמעקעלע, ערשט דאָן ווען די מלחמה
וועט זיך ענדיקן . . . אָבער די מלחמה הייבט זיך דאָך ערשט
אָן ! די עראָפלאַנען רוישן נאָך פון אויבן“ . . .

* * *

עס זיינען אַריבער עטלעכע טעג און סמעפעק האָט נישט
געקענט בייקומען זיין שמאַליץ און פרעגן עריקן, וואָס עס
הייסט טאָן דער אויסגעשניצטער פסוק אויפן שמעקעלע. יע-
דעס מאל, ווען דער נייגיר איז געשטיגן ביי אים, האָט ער זיך
באַרואיקט, זאָגנדיק צו זיך אַליין.

א מעשה מיט א שטעקעלע . . .

„עס איז נאך דאך פארען די מלחמה. טא וואס איז די איילעניש?“ . . .

אבער אין איין שיינעם מאג האט זיך נישט געהערט קיין עראפלאנען-גערויש פון סאמע פרימארגן ביז נאך מיטאג. האט סטעפעק געטראכט: „עס קען זיין, אז די מלחמה האט זיך געענדיקט פלוצלונג, אזוי ווי זי האט זיך אנגע-הייבן“ . . . און ער האט ביי זיך באשלאסן, אז טאקע היינט, טאקע באלד, וועט ער פרעגן עריקן וואס עס באדייט דער-אויסגעשניצטער פסוק.

אבער ווי נאך ער האט געוואלט עפענען זיין מויל, און א פרעג טאן, האט זיך פלוצלונג דערהערט פון אויבן א שטאר-קער גערויש און גלייך פון הימל זיינען ארויסגעשפרונגען דריי גרויסע אייזערנע פויגלען מיט צעשפרייטע פליגלען. נאך איידער די פוסגייער-פליטים האבן באוויזן צו אנט-לויפן אין וואלד אריין און די וועגענער זיך אפצושטעלן, כדי נעבן די פארער א מעגלעכקייט ארונטערצוקריכן פון זיי, האט אנגעהויבן צו רעגענען מיט באמבעס און קוילן.

סטעפעק האט געזען ווי עריק האט זיך אוועקגעלייגט אויף דער ערד, האט ער געמיינט, אז אזוי דארף מען טאן, כדי די קוילן זאלן נישט טרעפן אין קערפער. האט ער זיך אויך ארונטערגעלאזט צו דער ערד, צו זיין עלטערן חבר.

— גיי ווייטער, שטיי נישט אפ . . . פון זיי . . . — האט געפליסטערט מיט די לעצטע כוחות עריק.

— איך וועל נישט גיין אן דיר ! — האט געשריען סטעפעק — קום מיט מיר ! שטיי אויף !

זעענדיק, אז זיין חבר שטייט נישט אויף, איז ער אגיי-דערגעפאלן און געוויינט אים אין פנים אריין, בעטנדיק: קום מיט מיר, קום! איך וועל . . .

— זעסטו דען נישט . . . — האט עריק געפליסטערט פון שוואכקייט און צוגעמאכט די אויגן — גיי, מיט דיין שטעקעלע, גיי !

זעענדיק, אז ער וויל זיך נישט רירן פון ארט, האבן סמע-פעקס חברים אים מיט געוואלד אויפגעהויבן און צוריק אויפגעזעצט אויף איינעם פון די וועגענער.

זינא ראבינא וויטש

דאס יינגל האט אריינגעטאן זיין קאפ אין א בארג מיט
שמאמעס, וואס האט אנגעפילט דעם וואגן, און האט לאנג גע-
וויינט, אויסרופנדיק כסדר:
— עריק! ... עריק! ...

קאפיטל דרייצן

עס זיינען אריבער טעג און נעכט. אמאל איז סטעפעק גע-
פארן, אמאל איז ער געגאנגען צופוס, ווייל מען האט בא-
דארפט געבן זיין פלאץ צו די, וואס זיינען שוין געווען מיד פון
וועג. וויפל טעג און וויפל נעכט עס זיינען אזוי אריבער, האט
ער נישט געוואסט. ער איז שוין געווען זייער שוואך, הונגעריק
און דורשטיק. עריקס חברים האבן טאקע געטיילט די פאר-
ציעס עסן און וואסער מיט יושר, אבער די פארציעס זיינען
געווען זייער קליינע, ווייל דאס עסן, וואס זייערע חברים האבן
געלאזט ברענגען פון אנדערע שמעט און שמעטלעך, איז פאר-
פאלן געווארן אויפן וועג צוזאמען מיט די, וואס האבן עס
געפירט ...

איין מאל, ווען די עראפלאנען האבן גערוישט פון אויבן
און אלע זיינען געלאפן זיך באהאלטן אין וואלד, איז סטעפעק
געווען אזוי שוואך פון הונגער, אז ער האט זיך נישט געקענט
צוריקקערן פון וואלד מיט זיינע מיטפארער ...

איז ער געלעגן אויפן גראז און שמיל גערופן זיין חבר:

— עריק! ... עריק! ...

ווי לאנג ער האט אזוי גערופן „עריק“ ליגנדיק אויף דער
ערד, האט ער ניט געדענקט. פלוצלונג האט ער דערפילט, אז
עמעצער האט אים א קלאפ געטאן אין קאפ. מיט גרויס אג-
שמרענגונג האט ער געעפנט די אויגן און דערזען, אז דער
וואס שלאגט אים האלט זיין שמעקעלע אין די הענט.

— דאס איז דאך מיין שמעקעלע, גיט עס מיר אפ — האט
ער געשריען, אבער זיין קול האט ער נישט געהערט. און נאך
איידער ער האט באוויזן צו שרייען אויף אן העכערן קול, האט

א מעשה מיט א שטעקעלע . . .

דער יונגערמאן, וואָס האָט געהאַלטן זיין שטעקעלע, אים אַרויפגעלייגט אויף זיין אַקסל און אים ערגעץ פאַרטראָגן. ווען סטעפעק האָט ענדלעך געעפנט די אויגן, האָט ער זיך דערזען ליגן אויף אַ גרויסן טיש. אַרום אים זיינען געשטאַ- נען עטלעכע מענער און האָבן אים באַטראַכט. פּלוצלונג האָט ער דערזען, אַז ער איז נאָקעט. אַ שמאַר- קער ריח פון רפואות איז אַריין אין זיינע נאָזלעכער. דער ריח האָט אים דערמאָנט אַן זיין זיידן, דעם דאָקטער, ווער ער פּלעגט זיך אומקערן אַהיים פון שפיטאַל, נאָך אַן אַפּעראַציע... „זיידע“? — האָט ער אַ קלער געטאָן — „און וווּ איז מײן פאַטער? און וווּ איז מײן מאַמע? און וווּ איז מײן צעטעלע, וואָס דער טאַטע האָט מיר אַריינגעלייגט אין מאַנטל-קעשענע. און וווּ איז מײן שטעקעלע, וואָס איז געלעגן אין גארטל פון מײן מאַנטל?“

— מײן שטעקעלע! — האָט זיך סטעפעק פּלוצלונג צע- שריען אויף אַ קול — גיט מיר אָפּ מײן שטעקעלע!
מען האָט באַלד צוריקגעגעבן סטעפעקן זיין שטעקעלע און מען האָט אים אָנגעטאָן אין אַ לאַנגער נאַכט-העמד און מיט געוואַלד האָט מען אים אַריינגעגאַסן אין מויל אַריין אַ לעפעלע רפואות . . .

* * *

ווי לאַנג סטעפעק איז געווען אין יענעם שפיטאַל, האָט ער נישט געדענקט. ווען ער האָט זיך אויסגעלערנט עסן און טרינקען ווי אַ מענטש, האָט מען אים אַריבערגעפירט אין אַ קינד- דערהיים.
אין דער קינדערהיים איז סטעפעק שמענדיק געזעסן באַ- וונדער אין אַ ווינקעלע און זיך מיט קיינעם נישט געשפּילט. ער האָט נישט געוואָלט איבערלאָזן זיין שטעקעלע אויף קיין איין מינוט, עס זאָל חלילה נישט פאַרפאַלן ווערן . . .
די לערער האָבן אָנגעזאָגט די קינדער, אַז זיי זאָלן נישט אַנרירן סטעפעקס שטעקעלע. אַבער סיי ווי האָט סטעפעק נישט געקענט פּועלן ביי זיך איבערצולאָזן זיין שטעקעלע און ניין שפּילן זיך מיט די קינדער . . .

ז י נ א ר א ב י נ א ו ו י ט ש

איין מאָל האָט אַ יונגער בחור, איינער פון די וואָס האָבן אַכטונג געגעבן אויף די קינדער, באַמערקט, אַז סטעפעק זיצט אַליין אין אַ ווינקלעך, בעת די אַנדערע קינדער שפּילן זיך. האָט ער צו אים געזאָגט:

— פאַרוואָס גייסטו זיך נישט שפּילן מיט די קינדער? וואָס האָסטו מזראַ איבערצולאָזן אַ וויילע דיין שטעקעלעך? ווער וועט עס נעמען? ווער דאַרף דען האָבן דיין שטעקעלעך? . . .

דער בחור האָט אויסגעזען אַזוי ווי עריק. און נאָר דער-פאַר האָט סטעפעק זיך נישט אויסגעדרייט אין אַ זייט, ווי ער פלעגט דאָס מאַן מיט אַנדערע קינדער פון דער קינדער-היים. ער האָט אפילו דעם בחור געלאָזט נעמען אין זיינע הענט דאָס שטעקעלעך און עס גוט באַטראַכטן...

— אַ שיינ שטעקעלעך — האָט דער בחור געזאָגט צו סטע-פעק, בעת דער לעצטער האָט געהאַלטן אין איין קוקן אויף אים און זען אין אים עריקן — זייער שיינ אויסגעשניצט. אָבער ווייסטו, סטעפעק, וואָס די דאָזיקע אויסגעשניצטע אותיות באַדייטן?

— ניין — האָט געענטפערט פאַרשעמט דאָס יינגל.

— דאָס אויסגעשניצטע באַדייט, אַז „ווען איר וועט קומען אין לאַנד אַריין, זאָלט איר פּלאַנצן“...

— איך פאַרשטיי נישט . . .

— דו וועסט נישט פאַרשטיין, סטעפעק, ביז וואַנען דו

וועסט קומען אין לאַנד אַריין . . .

— אין וועלכן לאַנד?

— אין ארץ ישראל, סטעפעק!

— ביסטו זיכער, אַז מײן פאַטער האָט געמיינט ארץ

ישראל?

און סטעפעק האָט אַ קלער געטאָן: „אפּער זיינען מײנע טאַטע-מאַמע טאַקע אַרויסגעפאַרן קיין ארץ ישראל מיט אַן אַנדער וועג? דערפאַר האָט מיר געשריבן מײן טאַטע, אַז איך זאָל מאַן, וואָס עס איז אויסגעשניצט אויפן שטעקעלעך, ווען איך וועל קומען אַהינצו . . .

קאפיטל פערצן

נאך לאנגע נסיעות מיט אמניבוסן, מיט דער באן און מיט א שיף, איז סמעפעק אנגעקומען קיין ארץ ישראל.

מען האט אים, מיט נאך א גרופע קינדער, גערעכטעטע פון דער מלחמה, אוועקגעפירט אין א גרויסן קינדער-דארף.

דער דירעקטאר פון קינדער-דארף איז געגאנגען ווייזן די קינדער און סמעפעקן די גערטנער, וואס די קינדער אליין האבן פארפלאנצט, דעם הינער-שטאל, די קעבלעך, דעם אייזל און די וואסער-שפריצערס, מיט וועלכע די קינדער באוואסערן אליין דעם פרדס און די גערטנער.

דאס קינדער-דארף איז זייער געפעלן געווארן סמעפעקן, און ער איז דארט געבליבן ווינען. אבער דאס שמעקעלע האט ער געהייט ביי זיך ווי פריער: מיטן שמעקעלע האט ער געגעסן, מיטן שמעקעלע געלערנט אין קלאס-צימער, מיטן שמעקעלע געארבעט, זיך געוואשן...

דער דירעקטאר פון קינדער-דארף און די לערער האבן אָנגעזאגט די קינדער, אז זיי זאלן נישט אַנרירן דאָס שמעקעלע... און נישט משעפען סמעפעקן...

— עס וועט קומען א מאָג, ווען ער אליין וועט איבערלאָזן דאָס שמעקעלע — האָבן זיי פאַרזיכערט...

עס זיינען אַריבער מאַנאַטן. סמעפעק איז געוואָרן איינער פון די בעסטע שילער אין קינדער-דארף. ער האט גוט געאַרבעט און גוט געלערנט. ער פלעגט רייטן אויף אַן אייזל, אַכט טונג געבן אויף די פערד, זיי זאלן גוט עסן, געקאַרמעט די הינער, ווען מען האט באדארפֿט.

איין מאָל, בעת אַן אויספֿלוג, האט דער לערער געזאָגט צו אַ גרופע יינגלער, צווישן וועלכע עס איז אויך געווען סמע-
ועק:

— חברה, לאָמיר זען, ווער עס וועט דער ערשטער אַרויפֿ-
קריכן אויף דעם בערגל, אָבער נישט אָנהאַלטנדיק זיך מיט די
הענט...

צוערשט איז סמעפעק געווען דער ערשטער, אָבער זיין
שמעלעקע האט אים געשמערט... די יינגלעך האט זיך אויס-

זינא ראבינא זויט ש

געוויזן, אז ער האלט זיך אן אין דעם שמעקעלע. ער האט פארשפילט; און דאס האט אים זייער שטארק פארדראסן. ער האט געטראכט, אז ער האט פארלוירן צוליב זיין שמעקעלע און ער האט געקלערט: „אין צעמעלע, וואס מיין טאטע האט מיר מיטגעגעבן אין וועג אריין, שטייט געשריבן, אז איך זאל האלטן ביי זיך דאס שמעקעלע ביזן סוף פון קריג... אפשר האט זיך שוין געענדיקט די מלחמה?

— חברה! — האט סטעפעק אויסגערופן צו זיינע חברים, ווען ער האט זיך אומגעקערט אין דארף אריין — זאגט מיר נאך חברה, איז נאך פאראן א מלחמה? איך מיין צו זאגן, צי עס האט זיך נאך נישט פארענדיקט דער קריג?

— ווייסט דען אליין נישט? — האבן זיינע חברים געלאכט. „אויב עס איז נאך פאראן א מלחמה — האט ער געקלערט — וועל איך צווארטן! איך וועל מיין שמעקעלע נישט איבערלאזן אין מיטן קריג... איך וועל טאן, ווי עס איז געשריבן אין מיין טאטנס צעמעלע!“

קאפיטל פופצן

איין מאל, ווען סטעפעק איז געזעסן מיט זיינע חברים אין „קולטור-הויז“ פון קינדער-דארף, האט זיך ארויסגעריסן פון ראדיא א שטארקער קול:

— הוררא! הייד! עס האט זיך געענדיקט דער קריג! עס איז שוין שלום! פרידן!

עס האבן זיך געפרייט אלע קינדער פון קינדער-דארף. סע-פעק איז געשטאנען לאנג ביים ראדיא און האט געקלערט: „איצט, אז עס איז שוין סוף קריג, קען זיין, אז אפשר וועלן נאך קומען מיינע טאטע-טאטע מיט אן אנדער וועג, וואס זיי זיינען געגאנגען... וועל איך זיי דאן ווייזן, אז איך האב אפגעהיט דאס שמעקעלע, פונקט ווי עס איז געשריבן געווארן אין טאטנס צעמעלע! אבער ביז זיי וועלן קומען, וועל איך עס באהאלטן אין מיין שראנק, עס זאל מיר נישט שמערן אין מיין ארבעט און אין מיין שפילן מיט די יינגלעך!“

א מעשה מיט א שמעקעלע...

ווען סמעפעק האט געוואלט אריינשמעלן דאס שמעקעלע אין שראנק, האט ער דארט געזען אלטע שיד, אלטע קליידער, וואס ער און זיינע חברים טראגן צו דער ארבעט... „ניין, אזא פלאץ איז נישט גענוג שיין פאר מיין שמעקעלע — האט ער באשלאסן — צוערשט מוז איך אויסזוכן פאר מיין שמעקעלע א פאסיקן פלאץ! אבער ווי איז א פאסיקער פלאץ! ווו!“

נישט קענענדיק אליין געפינען א פאסיקן פלאץ פאר זיין שמעקעלע, האט סמעפעק באשלאסן גיין צום דירעקטאר בעטן ביי אים אן עצה ווו צו באהאלטן דאס שמעקעלע, וואס איז אים אזוי טייער.

יעדעס מאל, וואס ער האט געטראכט וועגן דעם, האט ער עס אפגעלייגט אויף מארגן. אזוי זיינען אוועק א סך מארגנס, און סמעפעק איז נאך אלץ נישט געגאנגען צום דירעקטאר. אבער איין מאל האט דער דירעקטאר פון סינדער-דארף אליין געשיקט רופן סמעפעקן צו זיך אין דירעקציע-צימער. — געדענקסטו עריקן, סמעפעק? — האט געפרעגט דער די רעקטאר, ווען ער האט אנדערגעזעצט דאס יינגל קעגן זיך. סמעפעק האט ארונטערגעלאזט די אויגן, כדי דער דירעקטאר זאל נישט באמערקן זיינע טרערן:

— איצט, אז עס האט זיך שוין געענדיקט דער קריג, זיינען אונדז אנגעקומען א סך פאפירן פון ווארשע... און צווישן זיי האבן מיר געפונען עריקס פנקסל, ווו ער האט פארשריבן א סך זאכן. אזוי ארום האבן מיר זיך דערוואסט וועגן דיין גרויסן יחוס, סמעפעק!...

— איך האב דאך אייך שוין פון לאנג געזאגט, אז מיין זידע איז געווען איינער פון די גרעסטע דאקטוירים אין ווארשע... — א דאקטער איז נישט קיין גרויסער יחוס! יעדער איינער, וואס שמודירט מעדיצין, קען ווערן א דאקטער! אבער דיין יחוס איז גאר פון דיין טאטנס צד, ווייל דיין טאטע איז אן אייניקל פון ר' יעקב גוממאן, א סוחר, וואס איז געווען ניט נאר א למדן מופלג, נאר אויך א באוואוסטער בעל צדקה און שמויער פון אלערליי יידישע אינסטיטוציעס. ער איז אריין אין דער געשיכטע פון די יידן אין פראנקפורט אס מיין... נא

זינא ראבינא וויטש

דיר דעם בוך און דו וועסט אליין ליינען, ווער עס איז געווען דיין עלטער-זיידע... אויך דיין זיידע איז געווען באוואוסט מיט זיין ליבע צו יידן און יידישקייט און צו ארץ ישראל... דיין עלטער-זיידע, ר' יעקב גוממאן, האט באזוכט ארץ ישראל, נאך אין יאר 1868, ווען א נסיעה אהער איז געווען נישט פון די לייכטע זאכן. ער האט געגעבן נישט ווייניק צדקה פאר די מוסדות פון ירושלים. און דיין שמעקעלע, וואס דו טראגסט שמענדיק מיט זיך, ציט אויך זיין יחוס פון דיין עלטער-זיידן. ער האט עס געבראכט פון ירושלים. פון אים איז עס אריבער בירושה צו דיין זיידן, פון דיין זיידן צו דיין טאטן און פון דיין טאטן צו דיר...

— פיר דורות! — האט כמעט אויסגעשריען סמעפעק.

— יא, פיר דורות... איצט פארשמיי איך, פארוואס דאס שמעקעלע איז דיר אזוי טייער און פארוואס דו ווילסט זיך ניט שוידן מיט אים.

— אבער איך וועל מוזן זיך צעשיידן מיטן שמעקעלע — האט סמעפעק איבערגעשלאגן דעם דירעקטאָרס רייד.

— פארוואס סמעפעק?

— ווייל אין מיין טאטנס צעמטעלע שטייט געשריבן, אז איך זאל עס אפהיטן נאר ביזן סוף פון קריג... און עס האט זיך דאך שוין פארענדיקט די מלחמה...

— וואס זשע קלערסטו צו טאן מיט דיין שמעקעלע, סמע-פעק?

— איך וואלט עס וועלן באהאלטן אין א שיינעם פלאץ...

— האסטו שוין געפונען אזא פלאץ, סמעפעק?

— ביי אונדז אין קינדער-דארף איז די ערד דער שענסטער פלאץ... א חוץ דעם, אויפן שמעקעלע שטייט דאך אויסגעשניצט „כי תבוא אל הארץ ונטעתם“, ווען איר וועט קומען אין לאנד, זאלט איר פלאנצן... מיין פאטער שרייבט מיר אין צעמטעלע, אז איך זאל טאן, ווי עס איז אויסגעקריצט אויפן שמעקעלע... וואלט איך עס טאקע געוואלט פארפלאנצן, אויב...

— קיין „אויבס“, סמעפעק! אויב דו ווילסט עס אריינשמופן אין דער ערד, איז די גאנצע ערד פון קינדער-דארף דיינע...

א מעשה מיט א שטעקעלע...

זאג מיר נאָר, ווען דו ווילסט עם אריינשטופן אין דער ערד
און אין וועלכן פלאץ...

— איך דענק, לערער, אז די פאסיקסטע צייט פאר דעם
וואַלט געווען חמשה עשר בשבט, אין דעם טאָג, ווען מען
פלאַנצט ביי אונדז לכבוד דעם נייעם יאָר פון די ביימער. וואָס
מיינט איר?

— איך מיינ, אז דו האַסט אַ גוטן געדאַנק אין דיין קאַפּ,
סטעפעק, מיר וועלן עם טאַקע איבערלאָזן אויף מ'ו בשבט...
סטעפעק איז געשטאַנען אַ וויילע פאַרן דירעקטאָר און
נאָרנישט געענטפערט.

— וואָס איז מיט דיר, סטעפעק?

— וועגן דעם נאָמען, לערער... מיינ נאָמען!... ער פאַסט זיך
נישט צום קינדער-דאָרף. איך וויל אים איצט פאַרבלייבן אויף
אַן אַנדערן...

— אויך אויף דיין דאָזיקער פראַגע האָב איך געפונען אַן
ענטפער אין פּנקסל. דאָרט שטייט געשריבן, אז דיין ייִדישן
נאָמען האָט דיר דיין טאַטע געגעבן נאָך דיין באַווסטן עלטער-
זיידע, נאָך ר' יעקב גוטמאַן...

— איז דאָך מיינ נאָמען נישט סטעפעק, נאָר יעקב — האָט
דאָס יינגל אויסגעשריען מיט גרויס פרייד און איז אַרויסגע-
לאָפן פון דעם דירעקטאָרס צימער.

סטעפעק איז געלאָפן גלייך צו זיינע חברים, וואָס האָבן גע-
וואַרט אויף אים אין שאַטן פון אַ בוים אין הויף פון קינדער-
דאָרף.

— חברה!! — האָט ער אויסגעשריען — סטעפעק איז שוין
מער נישטאָ! פון היינט אָן — נאָר יעקב! איר הערט? מיינ נאָ-
מען איז יעקב גוטמאַן, פאַרשטאַנען?...

קאפיטל זעכצן

אַ סך געסט זיינען אָנגעקומען אין יענעם חמשה עשר
בשבט אין קינדער-דאָרף בייצווווינען דאָס יום טובדיקע פלאַנצן
פון נייע ביימער לכבוד דעם ראש השנה לאילנות.

זינא דא בינא זויט ש

מיט גרויס פארראד איז מען געגאנגען צום קליינעם פעלד אויסערן דארף.

דער דארף-ארקעסטער האט געשפילט אלערליי ניגונים. די גייער האבן מיטגעזונגען האלמנדיק אין איין האנט א פלאנצע-לע און אין דער צווייטער — א קליין פענדעלע. נאר סטעפעק, יעקב גוטמאן, האט געהאלטן אין דער צווייטער האנט א שמעי-קעלע, אויף וועלכן עס איז געווען אויסגעשניצט מיט יידישע אותיות א גאנצער פסוק פון דער תורה. ווען די גייער האבן דערהערט דאס פויקן פון די פויקערס, האבן זיי זיך אפגע-שמעלט יעדער איינער ביי א פון פארויס אָנגעצייכנטן פלאץ, ווו עס זיינען געווען באציימנס אויסגעגראָבענע גריבלעך צום פלאַנצן.

נאָכאַמאָל האָבן די פויקערס אַ פויק געטאָן.
פאַר אַלע געסט און מאַרשירער איז אַרויסגעטראָגן פון דער ערשטער ריי אַ קליין יינגל, אויפהייבנדיק אין דער הויך זיין שמעקעלע, אַז אַלע זאָלן עס זען, אַמטן ער האָט אויסגערוּפן מיט אַ ציטערנדיקער שטימע:

— איך, יעקב גוטמאן, דער זון פון בנימין גוטמאן, דאָס אייניקל פון יוסף גוטמאן און דאָס אור-אייניקל פון ר' יעקב גוטמאן פון פראַנקפורט אַם מיין, בין איצט מקיים דעם אָנזאָג פון מיין פאָטער צו טאָן דאָס, וואָס איז אויסגעקריצט אויף דעם שמעקעלע, און איך פאַרפלאַנץ עס צוזאַמען מיט אַ נייעם ביי-מעלע לכבוד דעם ראש השנה פון די ביימער.

נאָכאַמאָל האָבן די פויקערס זיך צעפויקט. סטעפעק האָט זיך אָנגעכויגן צו דער ערד און האָט אַריינגעטאָן אין איין גרוי-בעלע אַ קליין צווייגעלע און אין צווייטן זיין שמעקעלע. אָבער נישט אין גאַנצן. ווען ער האָט פאַרדעקט די גריבעלעך מיט דער אויסגעגראָבענער ערד, האָט מען געקענט זען לעבן קעפל פון צווייגעלע דאָס קעפל פון שמעקעלע מיט די לעצטע זעקס אותיות פון דעם אויסגעשניצטן פסוק אויף אים „ונמעתם“ — און איר זאָלט פלאַנצן...

נאָך סטעפעקן האָבן געפלאַנצט נייע פלאַנצונגען לכבוד יום טוב אַלע קינדער פון קינדער-דארף.
מיט גרויס פארראד איז מען געגאנגען פון דעם ניי-פאַר-

א מ ע ש ה מ י ט א ש ט ע ק ע ל ע . . .

פלאַנצטן פעלד צוריק אין דאָרף. מען האָט געזונגען, דער אָר-קעסטער האָט געשפּילט, און ווען מען איז געקומען צו דער דאָרפס-שול, וווּ עס זיינען געווען געגרייט טישן מיט אפּילה און מיט משקה פאַר די געסט און פאַר די קינדער, האָבן זיך די קינדער איינגעפלאַכטן איינער אין צווייטן און זיי האָבן זיך אָנגעהייבן דרייען אין אַ פּריילעכער „האַרא“...

דערנאָך האָט מען געהאַלטן רעדעס. מען האָט געגעסן און גערונקען, נאַכאַמאָל געטאַנצט און געזונגען, געקייט אויף ביידע באַקן און געעפנט פלעשלעך מיט משקה.

נאָר איין יינגל האָט ווייניק געגעסן אין יענעם יום טוב-דיקן טאָג.

אויפּגערעגט ביז גאָר איז געווען יענעם טאָג סטעפעק — יעקב גוטמאַן. שווער איז אים געווען די צעשיידונג מיט זיין שטעקעלע, וואָס ער האָט אַזאַ לאַנגע צייט געהאַלטן ביי זיך... דערפאַר ווען ער האָט באַמערקט, אַז זיינע חברים זיינען פאַר-נומען מיטן עפענען פלעשער משקה פאַר זיך און פאַר די געסט, האָט ער זיך שטיל אַרויסגעכאַפט פון הויף און איז אַוועקגעצן לאַפּן צום ניי-פאַרפלאַנצטן פעלד...

לאַנג, לאַנג, איז סטעפעק — יעקב גוטמאַן — געשטאַנען ביי זיין שטעקעלע, געגלעט מיט זיינע הענט די זעקס אותיות, געלאָזט אַ טרער, אָפּגעווישט אַ טרער, אַ קוש געטאַן די אַר-תיות און אַ פליסטער געטאַן:

— פיר דורות...

